

SÜRGÜN SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA VAN-ULUPAMİR KIRGIZ TÜRKLERİ İLE OŞ-KARADENİZLİ TÜRKLER ÜZERİNE UYGULAMALI ve KIYASLAMALI BİR ÇÖZÜMLEME

Adem SAĞIR*

ÖZET

Bu çalışma Türkiye'ye gönüllü sürgün yoluyla gelen ve Van-Ulupamir'e yerleştirilen Kırgız Türkleri üzerine monografik bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Ulupamir Kırgızlarının seçilmesindeki temel amaç ise sürgünler söz konusu olduğunda tarihsel arka planı geniş olan Sovyet Rusya örneğiyle ilişkilendirilmiş olmasıdır. Sovyet Rusya'nın Orta Asya coğrafyası üzerindeki politikalarından etkilenerek 1983 yılında Türkiye'ye gönüllü sürgün olarak yerleşmişler, yerleşmelerindeki temel kaygı ise kimliklerini, kültürlerini ve inançlarının kaybolma kaygıları olmuştur. Bu nedenle çalışmanın temel odak noktası Kırgız Türklerinin "niçin Türkiye?" sorusuyla ilişkilendirilerek verilmiştir. Çalışmanın temel önemi "*ilk zamanlar demografik yapısı küçük olmakla birlikte zamanla artan nüfus, ekonomik sorunların üzerlerinde oluşturduğu baskı, köyde çoğunluğun meslek olarak korucu olması, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaları ve bölgenin özel konumundan dolayı oluşan maddi-manevi baskılar Kırgız Türkleri'nin özel bir konumda*" olmalarından kaynaklanmaktadır. Çalışma uygulamalı olarak tasarlanmış ve Ulupamir Kırgızları ile yapılan mülakat ve anket sonuçlarının değerlendirilmesini kapsamıştır. Çalışmanın bilimsel literatüre birkaç farklı şekilde katkı yapacağı düşünülmüştür. İlk olarak bu tür çalışmalar laboratuvar çalışmalar olması ve her türlü sosyal-kültürel analiz biçimleri kapsamı bakımından sonraki çalışmalarda kullanılabilecek önemli bulguların ortaya çıkmasını sağlar. Ayrıca Ulupamir Kırgızları için kültürel bir dönüşüm ve kaybolma durumu söz konusu olduğundan hazırlanmış bu çalışmanın bu süreci tespit etmesi bakımından da önemli bir konumda olduğu görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Sürgün, Kültür, Ulupamir Kırgızları, Kimlik.

THE CONTEXT OF EXILE SOCIOLOGY ON VAN-ULUPAMİR KYRGYZ TURKS WITH OŞH-KARADENİZ TURKS A APPLIED AND COMPARATIVE ANALYSIS

ABSTRACT

The study has been designed as a monographic study on Van-Ulupamir' Kyrgyz who immigrated voluntarily in Turkey, in 1983. The aim of the study is related to the case of Soviet Russia that has a wide historical background with exile. The reason of Van-Ulupamir Kyrgyz immigration to Turkey is the pressure of Soviet Russia's politics on the Central Asia. Main concern of Kyrgyz people about immigration is being lost identity, culture and beliefs. For our study, it's found essential that Van-Ulupamir Kyrgyzs have been in a significance case to evaluate due to

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Ü. Ed. Fak. Sosyoloji Böl. El-mek: ademsagir@karabuk.edu.tr

increasing population, occurring economic problems, doing jobs as village guards and pressed by their location of the region. This study is an applied research which will be included surveys and interviews applied to Kyrgyz people are living in Ulupamir. The study was considered to contribute to literature in a few different ways: In the first, these types of studies are laboratory studies that and all forms of social-cultural analysis can be used in future studies providing important findings are the emergence. The note of the study is in terms of determining the process of cultural transformation of the Kyrgyz Ulupamir.

Key Words: Exile, Migration, Culture, Ulupamir Kyrgyz, Identity.

1. Göçler, Sürgünler ve Yol Hikâyeleri: Sosyal Yapıdaki Yabancılar

*“Türklüğünüzü unutmayın, geleneğinizi unutmayın, dininizi unutmayın”.*¹

Göçler insanlık tarihi kadar eskidir. Hemen bütün dönemler boyunca savaşlar, yıkımlar, doğal afetler ve 18.yüzyılda ise sanayileşme ile birlikte ekonomik kaynaklı sosyal hareketler, birer göç biçimleri olarak karşımıza çıkmıştır. Küreselleşmeyle birlikte küçülen dünya ve büyüyen ekonomiler, dünya üzerinde sürekli seyahat halinde bir yabancılar halkası oluşturmuştur. Bauman’ın “*turist*” olarak metaforlaştırdığı, Castells ve Miller’in “*göçler çağı*” olarak tanımladığı bu dönemde zorunlu sebeplerle yerlerinden çıkarılanlar da gündem oluşturmaya başlamıştır. Zorunlu yer değiştirmeler, mültecilik ve sürgünler gibi zorunlu göçler üzerine yapılan çalışmalar bu bağlamda önemli kavramlar olmaya başlamıştır. Bu kavramlar 21.yüzyıla girdiğimizde de halen tartışılan kavramlar olma özelliğini sürdürmektedir. Geçmişle kıyaslandığında belli evreler geçirmekle birlikte bugün gündemimizi kırdan-kente göçler ya da ekonomik göçler değil zorunlu yer değiştirmeler meşgul etmektedir. Günümüzde zorunlu yer değiştirmeler söz konusu olduğunda iki olguyu dikkate almak gerekmektedir. Bunlardan birisi mültecilik ikincisi ise sürgündür. Mültecilik daha çok kendi istekleriyle ülkelerinden zorunlu sebeplerle kaçan insanları kapsamaktadır. Sürgünler söz konusu olduğunda gene zorunlu bir göç söz konusu olmakla birlikte “*isteğe bağlı*” ve “*istek dışı*” olmak üzere iki farklı biçimde değerlendirilebilmektedir.

İsteğe bağlı sürgünleri, sosyal ve siyasi şartların baskısıyla kültürlerini ve kimliklerini kaybetme tehlikesiyle yüz yüze kalan toplulukların, kendi istekleri-talepleriyle bir başka yere temelli yerleştirilmesi olarak betimlemek mümkündür. Burada olgunun mültecilikten en önemli farkı mülteciliğin kısa süreli yaşanılan yerin terk edilmesi iken, isteğe bağlı sürgünlerde “*temel bir kopuş süreci*” söz konusudur. İstek dışı sürgünler ise devlet eliyle resmi bir politika olarak uygulanır. Burada istek dışı sürgünlerin üç yönü vardır. Genelde bu tür sürgünler devlet içinde gerçekleşir ve irade dışıdır. Yani insanlar gruplar ve topluluklar halinde yaşadıkları yerlerden alınarak yine devlet eliyle farklı bir bölgeye yerleştirilmeleri söz konusudur. Bu tür göçlerde gücü uygulayan devlettir ve devletin bu anlamda baskısı her açıdan hissedilir. Devlet bu süreçte genelde devletin resmi politika ve söylemlerine ters duran topluluklar seçilir. Hedefte kültür ve kimlik vardır. Böylece kültürün makro anlamda sürgün politikasının temeli olduğu görülür. Kimlik ise bu sürecin mikro bağlamda sonucu olmaktadır.

Gönüllü sürgünlerde, siyasi gücü elinde tutan iradenin kendi dışındaki etnik kökenden, dinden veya mezhepten gelen insanlara mevcut coğrafyada yaşama hakkı tanınaması ve bu

¹ Ulupamir Kırgızları’nın lideri Rahman Kul’un vasiyeti

insanların varlığına son vermek amacıyla takip ettiği politikalar sonucu meydana gelen göçlerdir. Devletlerin resmi politikası kendisinden her açıdan farklı gördüğü unsurları yaşadıkları yerlerden atmak için ya ülkenin başka bir yerine göç ettirmekte ya da başka bir ülkeye gitmeye zorlamaktadır. Bu insanlar kendi ülkelerindeki etkin gücün tehdit edici rolü nedeniyle özgürlüğünü kaybetmekle karşı karşıyadır. Kendisinin bulunduğu yeni ortamı, inançlarına, geleneklerine, zihniyetine uygun görmediği için yurdunu terk etmeye mecbur kalır. Ayrıca eğer göç etmezlerse can ve mal güvenliğinin tehlikeye gireceği çeşitli yollarla kendilerine hissettirildiğinden onlar da istemeyerek de olsa göç etmek zorunda kalırlar (Saydam, 1997:1; Karpat, 2003:3). Sürgünler söz konusu olduğunda çalışmanın da temel odağını ortaya koyması bakımından Sovyet Rusya deneyiminin ayrıca incelenmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1985 yılından sonra Sovyet Arşivleri'nin araştırmacılara açılmasıyla birlikte Sovyet Rusya'nın Slav olmayan toplulukları uyguladığı ve oldukça geniş bir alanı etkileyen sürgünler açığa çıkmıştır. Bu durum, sürgünlerin Sovyet Rusya pratiğinde araştırılması zorunluluğunu ortaya çıkarmakla birlikte bir sürgün sosyolojisi disiplinine olan ihtiyacı da açığa çıkarmıştır.

Burada Sovyet Rusya pratiğine özel bir anlam atfetmemizin nedeni Sovyet döneminin sosyolojik açıdan oldukça geniş bir veri tabanına sahip olması ve bu verilerin henüz yeteri derecede kullanılmamış olmasıdır. Ayrıca hem isteğe bağlı hem de istek dışı sürgün uygulamalarını görebileceğimiz bu pratik, özellikle Türk ve Müslüman toplulukları merkezine yerleştirmesi bakımından Türkiye'de yapılacak çalışmalar ve araştırmalar için özel bir öneme sahiptir. Türkiye'de bu araştırmalar için en önemli engellerden birisi sürgün literatürünün Rusça olması ve Rusça kaynakların Türkçeye çevrilmesi hususunda yaşanan gecikmedir. Bu tür çalışmalarda en büyük handikaplardan birisinin de mevcut literatürü kullanan araştırmacıların genelde sürgün toplulukların bir üyesi olmaları ve bu nedenle çalışmaların subjektif öğelerden oluşmasına yol açabilmesidir. Ayrıca Sovyet Rusya sürgünleri ile ilgili literatürün en önemli problemlerinden birisi de araştırmaların sosyolojik değerlerinin istatistiksel bilgiler ağırlığı içinde kaybolmasıdır. Bu bağlamlardan hareketle hazırlanmış olan bu çalışma iki farklı noktadan aynı amaçta birleşmektedir. İsteğe bağlı bir sürgün topluluk olarak Van-Ulupamir Kırgızları ile istek dışı bir sürgün topluluk olan Karadenizli Türklerin sürgün öncesi geldikleri sosyal yapılarıyla, sürgün sonrası yerleştikleri sosyal yapılar arasındaki ilişki biçimlerini Sovyet Rusya deneyimiyle ele alan bu çalışma, benzer ve farklı noktaları kıyaslamayı hedeflemiştir. Çalışma kuramsal temellerini, "*Sürgün Sosyolojisi*"nin içermesi gereken temel hareket noktalarının ve bu tespitlerdeki temel referans noktalarının belirlenmesi oluşturmaktadır.

Hazırlanmış olan bu çalışma kimlik sosyolojisinin sınırlarına girmeden, sürgün sosyolojisinin temel argümanlarını tartışmaya açarak, Ulupamir Kırgızlarının vatan ve kimlik algılamaları ile kendilerini tanımlama biçimlerini bu argümanlar etrafında çözümlemiştir. Çalışmanın sonuçlarının daha anlaşılır olması bakımından çalışma tek bir yol haritasından hareketle iki farklı noktayı birleştirmiştir. Buna göre çalışmada izlenen temel yol haritası göç, zorunlu göçler ve sürgün kavramlarına ayrılmıştır. Çalışmanın birleştirici yönü ise Sovyet Rusya örneğinde iki farklı sürgün örneğini karşılaştırmalı çözümlemesi olmuştur. Topluluklardan birisi Kırgızistan Oş bölgesinde yaşayan "*Karadenizli Türkler*" iken diğeri "*Van-Ulupamir*"de yaşayan Kırgız Türkleri'dir. İki topluluğun ortak noktası Sovyet Rusya'nın etkisine maruz kalarak birisi zorunlu olarak yer değiştirmiş, diğeri ise sosyal ve siyasi baskılardan dolayı terketmeye zorlanmış olmasıdır.

2. Sürgün Topluluk Araştırmalarında Kuramsal ve Uygulamalı Bir Çerçeve

Tekeli'ye (2008:142) göre insanların gönüllü olmayan yer değiştirmelerinin üç farklı kaynağı bulunmaktadır. Bunlar; devletin belli amaçlarını gerçekleştirmek, savaşlar sonucunda yeniden uyum, doğal afetlerin sonuçlarından kaçınmak şeklinde üç maddeyle sınıflandırılabilir. Bu

ilk iki neden devletle ilişkili olduğu çok açık görülürken; üçüncüsünün kaynağında devlet bulunmasa da çözümünü devletten beklediği görülmektedir. Böyle olunca her zaman zorunlu yer değiştirme olgularının bir yanında devlet bulunurken, diğer yanında birey bulunmaktadır. Bu nedenle değişik zorunlu yer değiştirme biçimlerinin hangi toplumda ve hangi zamanda neden ve nasıl ortaya çıktığını daha derinden kavrayabilmemiz için iki temel öge üzerinde durmamız gerekir. Bunlardan birincisi devletin zorunlu yer değiştirme kararlarının nasıl meşrulaştırdığıdır. Kuşkusuz devlet anlayışı zaman içinde toplumdan topluma değişme gösterdiği için zorunlu yer değiştirmenin meşrulaştırma dayanakları farklılaşacaktır. İkincisi ise bireyin o toplumdaki haklarının neler olduğudur. Kişileri buldukları yere bağlayan çok değişik nedenler vardır. Bunlar arasında toprak ve taşınmaz malla üzerindeki mülkiyet hakları, doğa ile çevresindeki toplumla kurduğu öznel ve nesnel bağlar, kişilerin hayatında yer değiştirme anına kadar elde ettiği kültür ve hüner birikiminin o yere özgü nitelikleri sayılabilir. Bu bağları dolayısıyla kendiliğinden yer değiştirmeyen bir kişinin zorunlu bir yer değiştirmeye tabi tutulması onun bir kaybının olması demektir.

Zorunlu göçler söz konusu olduğunda iki kavram çalışmamız açısından ayrıca önemlidir. Bu kavramlardan biri mültecilik diğeri ise sürgündür. Zorunlu göç kategorisinde değerlendirilen mültecilik ve sığınmacılık, çeşitli nedenlerle insanları, ülkelerinde baskı görmeleri nedeniyle, ülkeyi terk etmek zorunda bırakan bir olgudur. Mültecilerin, sığınmacıların öncelikli amaçları hayatlarına yönelik bir tehdidin olmadığı emniyetli bir çevrede hayatlarını devam ettirmektir (Buz, 2004:7). Yabancı bir düşünürün, “sığıntı olmak ya da sığınmak, aynı zamanda zorlu ve fırtınalı bir yolculuğu sembolleştirir” (Alund, 1996: 38) ifadesi insanların yerinden edilmelerinin ne kadar önemli bir etki alanına nüfuz ettiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Buna göre sürgüne tabi tutulmuş insanlar hemen hemen tarihin her döneminde ister bireysel isterse topluluk olarak olsun sıkça karşılaşılan bir durum olmuştur.

Sürgün, Türkçe sürmek fiilinden yapılmış bir isim olup, yalın haliyle uzaklaştırmak, kovmak anlamında kullanılmaktadır. Terim olarak ise, ceza olarak belirli bir yerin dışında ya da belirli bir yerde oturtulan, sürülme işi, nefiy ya da bir kimsenin sürüldüğü yer (TDK Türkçe Sözlük, 1983: 1099), oturmaya zorlanan (Meydan Larousse, 1973:666) kişi, toplu şekilde kolonizasyon ve yerleşme (Türk Ansiklopedisi, 1981:146) amacıyla insanların yaşadığı bölgenin ya da ülkenin sınırları dışına çıkarılması (Ana Britannica, 1990: 191) anlamını taşımaktadır. Bulunduğu memleketten çıkarıp başka yere göndermek anlamında, sürgüne göndermek sürgün etmek şeklinde (Pakalın, 2004: 299) kullanımları da olan bu kavramın; Arapçada nefy, menfi, menfa (Develioğlu, 1986: 734,979), Batı dillerinden İngilizcede banishment, deportation, exile (Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük, 1996:69,252,336), Fransızcada ise bannissement, déporté, exilé (Fransızca-Türkçe Sözlük, 1976: 113,369,528) karşılıkları da kullanılmaktadır.

Bir başka tanımlamada ise bu durum; “kendi ülkesinden, malından, mülkünden, kültüründen, sosyal yaşantısından, ailesinden ve mensup olduğu toplumdan koparılma” (Yürükel, 2005: 11) şeklinde tasvir edilmektedir. Lippman ise tehciri de soykırım tanımlaması içine sokmaktadır; çünkü ona göre zorunlu göç etnik, dini, irki ve milli grubu kültürel ve sosyal olarak yok etmeyi hedeflemektedir (Lippman’dan Akt.Yürükel, 2005: 3). Sürgün bir diğer tanımlamada sistemli bir şekilde yapılan tehcir ve yerleştirme yöntemlerini kapsadığı şeklinde betimlenmektedir. Buna göre “devlet, lüzum gördüğü zaman mükellefiyetleri olmayan halk üzerine mükellefiyetler koyduğu gibi, onları icap eden yerlere yerleşmek üzere gönderebilirdi” (Arslan, 2001: 317). Sürgün söz konusu olduğunda kişinin inançlarından, hayat pratiklerinden ve politik görüşlerinden dolayı ülkesinden çıkarılması ya da aynı sınırlar içerisinde başka yere gönderilmesi söz konusudur. Sürgünün temel hedefi kişiyi evinden ve yurdundan uzaklaştırmak onu boşlukta desteksiz bırakmaktır. Böylece sürgüne gönderilen kişi ya da topluluk; “köksüz, yerinden edilmiş, yabancılaşmış ve korkmuş” (Rose, 1993:6) bir kimse olmak zorundadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/4 Fall 2011

Bu çalışmada temel hareket noktası, Avrupa’da yeni kuramsallaşmaya başlayan “*sürgün sosyolojisi*” disiplininin yola çıkarak bir sürgün sosyolojisi çözümlemesinin temel hareket noktalarını “*örnek topluluklar üzerinde yapılabilecek alan araştırmaları aracılığıyla*” tespit etmektir. Bu noktada çalışmanın oluşmasını sağlayan temel faktör, geçtiğimiz yüzyılda pek çok topluluğu etkileyen Sovyet Rusya sürgünleri konusundaki Türkçe çalışmaların sayıca az olmasıdır. Sovyet Rusya sürgünleri ile ilgili literatür 1985 yılından sonra Sovyet Rusya’nın geçmişini sorgulaması sonucu ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesi toplulukların sürgünlerini ve Sovyet Rusya’nın ilk dönemlerindeki kulak sürgünlerini kapsayan çalışmaların henüz Türkçeye aktarılmamış olması, bu alanda yapılan çalışmaları önemli kılmaktadır. Özellikle bu alanda Nikolay F. Bugai ve Viktor N. Zemskov’un yapmış oldukları çalışmalar önemli yer tutmakta, ancak bu çalışmaların henüz Türkçeye kazandırılmamış olmasından dolayı bu alanda önemli bir parçanın eksik kaldığı görülmektedir.

Sürgün sosyolojisinde temel gaye, bir topluluğun sürgün sonrası değişen çevresel faktörlere göre ortaya çıkardığı savunma ve uyum mekanizmalarını ele almaktır. Buna göre topluluk, sürgünle birlikte fiziki çevresini değiştirirken, sürgün öncesi sosyo-kültürel çevresini de beraberinde götürmektedir. Sürgün topluluk yerleştikleri yeni çevredeki savunma mekanizmalarını getirdiği kültürel çevresine ya da köken kültürüne göre saptamaktadır. Örneğin bunlar içerisinde hayat algılamalarını, kimlik tanımlamalarını ve yabancı olarak adlandırmalar gibi durumları saymak mümkün. Bir topluluğu sürgün sosyolojisi bağlamında ele almak, aynı zamanda değişim ve kimlik kavramlarını da bu konuya dahil etmek anlamına gelir; çünkü sürgün olarak kabul edilen zorunlu göçler, aynı zamanda değişimlerin de başlatıcısı konumunda ve yeni bir sosyalleşmenin de başlatıcısı olabilmektedir. Ancak kimlik ile ilgili literatür, sürgün toplulukların sosyalleşmeleri ve diasporik kimlikleri söz konusu olduğunda kendini konuyla ilişkilendirir. Bu nedenle alanın temel odak noktasından kopmamak için kimlik sosyolojisi disiplini ile sürgün sosyoloji disiplini arasındaki sınırların çizilmesi gerekir (Bkz. Sağır, 2010).

Göç kişinin her alanda bilinçlenmesine yol açar. Göçmenler yeni yerleştikleri kasaba, şehir ve ülkede yaşam kültürüne yabancı olmalarının yanı sıra sosyal yapının da en alt bölümlerinde yer alır sürgün sonrası. Göçmen bu yabancı ortamda her bakımdan marjinal bir durumda olduğunu anlar ve bu duruma nasıl ve neden düştüğünü rasyonel olarak, yani aklını kullanarak anlamaya çalışır. İnsanlar doğup büyüdüğü bir ortamda öteden beri kurulmuş mevcut sosyo-ekonomik ve siyasi düzeni doğal olarak kabul ettikleri için bu düzeni ayakta elitlerin otoritesini kabul ederler (Karpat, 2010: 82-83). Bu aynı zamanda sürgün ya da genel anlamda göç sonrası göçmenlerin yerleştikleri yere uyum sağlamaları ve şartlarını düzeltmeleri için de önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır. Sürgün sosyolojisi çalışmalarında birkaç boyutun temel odak noktası olarak kabul edilmesi gerekir.

1. Uyum süreçlerinin değerlendirilmesi çalışmaların sonuçları için önemlidir.
2. Sürgün toplulukların farklı yönlerini kavrayabilme; sürgün sosyolojisinde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise sürgüne maruz kalan topluluğun birkaç unsurunu bir arada düşünmekten geçmektedir: Kimlik, Aidiyet, Kültürel tutumlar... vb.
3. Kültürel etkileşimler; sürgün sosyolojisinin üzerinde durması gereken noktalardan birisi de sürgün edilen topluluğun geldikleri coğrafi bölgenin sakinleriyle olan etkileşimlerini, geldikleri yerin şartlarını nasıl karşıladıkları, yerleşik toplumun onlara bakış açısının ve nasıl davrandığının, karşılıklı algılama biçimlerinin ve karşılıklı birbirlerini tanımlama biçimlerinin de değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir.

4. Karşılaştırmalar yapabilecek sonuçlara ulaşma; sürgün sosyolojisinde en önemli noktalardan birisi de karşılaştırmaları yapılacak olan çözümlenmelerdir. Bu kuşkusuz farklı sürgün toplulukların kıyaslanmasıyla ortaya koyulacak tartışmaları kapsamaktadır.
5. Dayanışma ruhunu kavrayabilme; sürgün sonucu çok kuvvetli bir toplumsal dayanışma ruhunun harekete geçtiği görülmektedir. Özellikle ortak hafıza etrafında örgütlenen toplumsal dayanışmanın sürgün sosyolojisi disiplini içinde araştırılması gereken temel noktalardan birisi olduğu anlaşılır.

2.1. Çalışmanın Özgünlüğü ve Amacı

Sovyet Rusya pratiğindeki sürgünler, dünya tarihinde uygulanmış diğer örneklerle kıyaslandığında etki alanı çok geniş olması ve pek çok topluluğu etkilemesi bakımından araştırılmaya değer görülmüştür. Sovyet Rusya'nın iki bakımından sürgün patiklerinde önemli olduğu görülür. İlkinde bir devlet politikası olarak uyguladığı bu sürgünler 1945 yılı öncesini ve Slav olmayan toplulukları kapsamaktadır. İkinci olarak Soğuk Savaş döneminde uyguladığı politikalar ve fiziki müdahaleler ile de pek çok topluluğun yer değiştirmesine neden olmuştur. Çalışma, bu topluluklardan birisi olan ve 1944 Sovyet Rusya'da Stalin döneminde sürgün edilen Karadenizli Türkler ile 1980 yılında Afganistan-Pamir Bölgesinde yaşarken çeşitli baskılarla göçe zorlanan Van-Ulupamir Kırgız Türkleri üzerinde kıyaslamalı ve uygulamalı bir kimlik-vatan ilişkisinin çözümlemesini amaçlamıştır. Çalışmada bu iki topluluğun ortak bir noktada seçilmiş ve birleştirilmiş olmasında farklı kaygıların etkili olduğu görülmüştür. Bu kaygılar toplulukların bazı noktalarının ön plana çıkmasıyla ilişkilidir.

1. Hem Pamir Kırgızları hem de Karadenizli Türkler Sovyet Rusya politikaları tarafından doğrudan etkilenmiştir. Pamir Kırgızları Sovyet Rusya'nın sürekli baskısı altında yaşar ve Doğu Türkistan başta olmak üzere pek çok yere sürgüne çıkmak zorunda bırakılır, Karadenizli Türkler ise doğrudan Orta Asya'ya sürgün edilmişlerdir.

2. Bugün Pamir Kırgızları kendi anavatanları dışında farklı bir ülkede farklı bir sosyal ve kültürel yapı içerisinde yaşarken, Karadenizli Türkler de farklı bir coğrafyada farklı bir kültürel ve sosyal yapı içerisinde yaşamaktadır.

3. Bugün hem Pamir Kırgızları hem de Karadenizli Türkler kültürel olarak kaybolma gibi bir tehlikeyle karşı karşıyalardır. Özellikle toplulukların sayısının az olması bu problemin oluşmasında önemli bir faktördür.

4. Hem Pamir Kırgızlarında hem de Karadenizli Türklerde kökenlerin ait olduğu anavatan duygusu kimlik tanımlamasında ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda Pamir Kırgızları için Kırgızistanlı olmak önemliyken, Karadenizli Türkler için de Türkiyeli olmak önemlidir. Bu nedenle her iki toplulukta vatan algılamasında/tanımlamasında çift taraflı bir yaklaşıma sahiptirler.

5. Ekonomik problemler topluluklar için ön plana çıkarken, bu durum topluluğun ve tek tek bireylerin kendilerini tanımlama biçimlerini de etkilemektedir.

6. Pamir Kırgızları, yaşadıkları bölgede güvenlik problemiyle karşı karşıya kalmakta ve olaylardan etkilenmektedir. Karadenizli Türkler de özellikle kriz dönemlerinde² benzer bir sorunu yaşamakta ve "asimile"³ olmaktan korkmaktadırlar.

² Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra çeşitli dönemlerde bazı kriz dönemleriyle karşılaşmıştır. 1990'larda bağımsızlık süreci sonrasında Kırgız-Özbek çatışmasına sahne olmuş, özellikle Karadenizli Türklerin yaşadıkları yer olan Oş bölgesinde Özbeklerin kalabalık olması çatışmaların buralarda daha yoğun yaşanmasına neden olmuştur. Sonrasında olaylar her ne kadar durulmuş olsa da içten içe Kırgız-Özbek arasındaki gerilim devam etmiştir. Nitekim 2005 yılında Kadife Devrim'de, 2010 yılı içerisinde ise yine Celalabat ve Oş'ta başlayan Kırgız-Özbek

7. Her iki toplulukta da kuşaklar arası anlayış farkları bulunmaktadır. Normal göçlerde birinci kuşak anavatanlarına dönmek ister, sürgün topluluklar olarak Pamir Kırgızları ve Karadenizli Türkler de aksine yaşlı kuşağın yaşadıkları yerleri terk etmeme gibi bir psikoloji içerisinde olduğu buna rağmen genç kuşaklarda “köken kültürün”⁴ olduğu ülkeye dönme isteğinin olduğu görülmektedir.

8. Her iki topluluk da homojen bir topluluktur. Eğitim, meslek ve gelir durumları açısından belirgin farklılıkları yoktur.⁵

9. Topluluk için sürgüne ait tarihsel hafıza, kimliklerin ve aidiyetliklerin tanımlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Hem Pamir Kırgızlarının hem de Karadenizli Türklerin hatıraları, grup içerisinde belli bir bilinç, bağ ve dayanışmanın oluşması için önemli motiflerdir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Ana odağına Van-Ulupamir’de yaşayan Pamir-Kırgızları yerleştiren bu araştırma teorik ve uygulamalı olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Araştırmanın ilk safhasında konumuzla ilişkisi olması bakımından genel olarak göç kavramı, göç-toplum etkileşimi ve özel olarak da zorunlu göçler olgusu üzerinde durulmuş sürgün ve sürgün-toplum ilişkisi ele alınmıştır. Araştırmanın Türk Dünyası Belediyeler Birliği’nin desteğiyle yapılan uygulama kısmında ise 2009 yılı Ağustos ayı içerisinde yapılmış anket ve mülakat sonuçları kullanılmış, sonuçların daha bağlayıcı olması bakımından daha önce araştırmacının Kırgızistan/Oş bölgesinde Sürgün Karadenizli Türkler arasındayken ulaştığı gözlem ve veri sonuçlarıyla kıyaslanarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın evrenini Van-Ulupamir’de yaşayan Kırgızlar oluşturmaktadır. Örneklemimiz ise “monografik örnekleme yöntemiyle” seçilmiştir. Araştırmamız özellikle “örnek olaya özel” bir durum betimlemesi olarak tasarlandığından ve araştırılacak kitlenin homojen bir topluluk olmasından dolayı bu yöntem tercih edilmiştir. Bu yöntemde temel hareket noktası evren ile ilgili bilgilere ve öngörülere dayanarak evreni temsil ettiği düşünülen bir küme üzerinde anketleri uygulamayı tercih etmektir (Ural, Kılıç, 2006: 44). Kuşkusuz seçilen kümenin homojen olması seçilen örneklemin evreni temsil etmesi bakımından özellikle dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Ulu Pamir Kırgızları bu bağlamda düşünüldüğünde homojen bir topluluktur; çünkü aralarında farklılıklar oluşturacak cinsiyet, eğitim, yaş, gelir, meslek gibi unsurlar belirleyici değildir. Daha önce ifade edildiği üzere sürgün toplulukların en önemli özelliklerinden birisi ilk dönemlerde⁶

çatışmalarının bölgede güvenlik konusunda önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Bu dönemlerde özellikle Ahıska Türkler, Türkiye’den bölgeye gelen Türkler sosyal, fiziki ve psikolojik açıdan etkilenmişlerdir.

³ Burada asimile olmak kavramı, yerel özelliklerin ve özgül kültürel formların kaybolmasını tanımlamak için kullanılmaktadır.

⁴ Köken kültürden kasıt, sürgün toplulukların fiziksel ve manevi sosyal çevrelerini tanımlayan ve geldikleri yere ait olduğu ifade edilen kültürel gelenekler ve değerlerdir. Kuşkusuz bu değerler kendilerini kurdukları ontolojik kültürel alana da göndermede bulunmaktadır. Örneğin, Castles ve Miller’e (2008: 53) göre; köken kültür söz konusu olduğunda köken kültüre başvurmak, yeteneklerin ve deneyimlerin zarar gördüğü durumlarda insanlara öz saygılarının devamı konusunda yardımcı olmaktadır. Böylece kültür kimliğinin bir kaynağı, dışlanma ve ayrımcılık karşısında bir direnç noktası olarak kilit rol oynamaktadır.

⁵ Monografik örnekleme yöntemiyle yapılan araştırmalarda dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan birisidir. Her ne kadar sürgün topluluklar yerleştikleri yerlerde dışlanmış olmanın ve gündelik hayatlarına geriden başlamış olmalarından dolayı sürekli statülerini yükseltmek için çalıştıkları görülür. Ancak bu noktada bazı belirgin farklılıklar vardır. Sovyet Rusya’nın Orta Asya’ya sürgün ettiği topluluklar hâlâ düşük hayat şartlarında yaşamaktadırlar. Bunda yaşadıkları bölgenin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmemiş olmasının etkisi büyüktür. Ayrıca Türkiye’de çeşitli şehirlere (İzmir, İstanbul, Bursa gibi) yerleştirilen göçmen topluluklarla kırsal bölgelere yerleştirilen sürgün toplulukları arasında yaşam kalitesi bakımından farklılıklar vardır.

⁶ Göçmenler yerleştikleri yere göre göç sürecinden 50-100 yıl gibi aralıklarla kendi aralarında heterojenleşebilmektedir. Örneğin Berlin Anlaşması sonrası 1800 sonlarında Osmanlı’ya yerleşen göçmenler ile Van-Ulupamir’e yerleşen ve sadece 25 yıl olan Kırgızların durumu aynı değildir.

Turkish Studies

kendi aralarında homojen gruplar olmalarıdır. Nitekim sonuçları karşılaştırmalı olarak vereceğimiz Karadenizli Türkler de aynı homojen yapıya sahiptirler. Ayrıca her iki topluluğunda kırsal bölgelerde yaşıyor olmaları, homojen bir topluluk olmasında ikinci bir sebeptir.

Yapılan gözlem ve mülakatlar sonucunda, Ulupamir Kırgızlarında kimlik ile ilgili algılamalarda şu noktalar dikkat çekmiştir. Yaşlı kuşağın oluşturduğu birinci nesilde köken kültürel çevreye aidiyet duygusu baskın ve gelenekler daha yoğun yaşatılmaktadır, ancak bu sayı oldukça düşüktür. Yaşlı kuşağın çocuklarından oluşan ikinci nesilde ise melez bir kültürel tutum görülmekle birlikte ve köken kültüre ait kültürel motifler bir arada yaşatılmaktadır. Son olarak yaşlı kuşağın torunlarından oluşan üçüncü nesilde ise köken kültüre uzaklıktan dolayı kültürel bir yabancılaşma ya da uzaklaşmanın olduğu ve daha çok bölge kültürünün etkisinde kaldığı görülmektedir. Ancak burada bütün kuşakların ortak özelliği yaşadıkları yerden başka bir yere yerleştirilmeyi talep etmeleridir. Yaşadıkları temel sorunlar yer değiştirme kaygılarını artırmaktadır. Ancak burada özellikle orta kuşak ve yaşlı kuşakta buldukları yerden ayrıldıklarında köken kültürünün de kaybolacağı inancı ağır basmaktadır. Bu tutuma göre kültürlerini yaşatan **yegane** yerin buldukları köyde ve topluca yaşıyor olmalarıdır. Araştırmada seçilen örneklem, üç nesli kapsayacak şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın temel yöntem ve modeline sadık kalınmakla birlikte bölgenin sosyo-demografik yapısı başta olmak üzere karşılaşılan çeşitli sosyal ve fiziki şartlar, araştırma modelinin esnekleştirilmesine sebep olmuştur.

3. Pamir'den Van'a Bir Yol Hikâyesi: Ulupamir Kırgızları

Türkistan'ın ortasında; Doğu Türkistan, Afganistan ve Batı Türkistan'a sınır olan Pamir üzerinde yaşayan Kırgız Türkleri; stratejik sebeplerden ötürü altı kez göç etmek zorunda bırakılmıştır.⁷ Göçün son durağı Van Erciş ilçesine bağlı eski adıyla Altındere, Kırgızların yerleşmesinden sonra verdikleri isimle Ulupamir köyü olmuştur. Van iline 132 kilometre, Erciş ilçesine 32 kilometre uzaklıkta olan Ulupamir köyü, yüksek rakımlı ve etrafı dağlarla çevrili bir köydür. Tek Türk köyü⁸ olan Ulupamir'in etrafı Kürt köylerle çevrilidir. Bir mülakat sırasında katılımcıların birisinin ifade ettiği biçimde “*aklımızdaki temel soru; acaba buradan gidebilecek miyim yoksa temelli burada mı kalacağım? Yarın çoluk çocuğum ne olacak? Çocuklarımız Kürtleşecek mi?*” (Erkek, 46, Korucu, Evli) sorusuna yıllardır cevap bulamayan Kırgızlar, “*mesleklerinden dolayı (koruculuk) kendi içlerine kapanmış olmalarından*” (Erkek, 32, Korucu, Evli) ve “*köydeki sosyo-ekonomik sorunların giderek büyümeye başlamasından dolayı*

⁷ Bu konuda daha detaylı bilgi için Dursun Kutlu'nun “Pamir Yaylasından Ulupamir Köyüne” başlıklı çalışmaya bakılabilir.

<http://www.turkmedya.com/V1/Pg/detail/NewID/151891/CatID/1/CityCode/65/CityName/Van/TownID/758/VillageID/26193>.

⁸ Her ne kadar Ulupamir Kırgızları, kendilerini tek Türk köyü olarak tanımlasalar da çevrede bazı farklı köylerin olduğu da tespit edilmiştir. Burada ilginç bir örnek olması bakımından bir başka köyün durumuna değinmek gerekir. Köy, Van'ın Özalp ilçesine bağlı Emek köyü. Yaklaşık 55 yıl önce Emek köyünün yakınında yeni bir yerleşim alanı inşa edilmeye başlandı. Ulupamir Kırgızlarına yapılan köyden çok önceleri devlet tarafından buraya Karadenizliler yerleştiriliyor. Şimdilerde Kürtçe bile konuşabilen Karadenizlilerin hikayesi 1961 yılında başladı. Trabzon'un Çaykara ilçesi Uzundere köyünde bir heyelan yaşanır. Dönemin başbakanı İsmet İnönü, devlet olarak heyelandan zarar gören vatandaşlara yardım edileceğini ifade etti. Bu dönemde yapılan en önemli desteklerden birisi Karadenizli mağdurların alınarak başka bir bölgeye yerleştirilmesidir. Nitekim dönemin Vanlı eski bakanlardan Ferit Melen, memleketinde oldukça verimli ve boş arazilerin olduğunu belirtmiş ve bir kültür kaynaşması olgusu altında Karadenizlilerin Van'a yerleştirilmelerini desteklemiştir. Mağdur Karadenizliler bir anda göçmen bir topluluk haline geldiler. Önce erkekler Van'daki yeni köylerine gelmiş, arkasında evlerin inşasından sonra aileler gelmiştir. 68 yaşında bir yaşlı Karadenizli vatandaş, “Hiçbir sorun yaşamadık buradakilerle. Anlaşmakta güçlük çekiyorduk tabi. Türkçeden ziyade onlar Kürtçe biz de Lazca konuşunca daha çok tarzanca anlaştık. İlk zamanlar birbirimize temkinli idik ama yardımlarını da gördük. Biz çalışıp kendi bağından kazanmasını öğrettik, onlar tezek yapmayı bize öğrettiler. Bir tek buranın iklimine alışamadık” şeklinde göç süreci ve sonrasını özetlemektedir.

Bkz. <http://www.emekkoyu.net/Forum.asp?forum=oku&msgid=2>

Ulupamir'de 25 yıldır kültürlerini yaşatmaya çalıştıkları”(Kadın, 47, Ev Hanımı, Evli) tespit edilmiştir.

Pamir Kırgızları Türkiye'den önce Afganistan'ın kuzeyindeki Pamir Yaylası'nda göçebe olarak yaşamaktaydılar. Çin ile Tacikistan ve Afganistan sınırında yer alan Pamir Yaylası, Asya'daki başlıca sıradağlar Himalaya, Karakurum, Kunlun, Tianshan ve Hindukuş Dağları'nı bir arada toplayan "*Asya'nın Damı*" ve "*Dağların Atası*" olarak adlandırılıyor. Çeşitli sıradağlar ile aralarındaki geniş vadi ve havzalardan oluşan Pamir Yaylası, topografik yapısı itibarıyla doğu ve batı olmak üzere iki bölüme ayrılıyor. Kuzeybatı-güneydoğu yönündeki iki sıradağ ile bir nehir havzasından oluşan doğu kesiminin rakımı 5000 ile 6000 metre arasında değişirken, bu kesimde yer alan bölgelerin yükseklik farkı 1000 ile 1500 metre arasında değişir. Kuzeydoğu-güneybatı yönündeki sıradağlar ile vadilerden oluşan batı kesimindeki yükseklik farkı ise oldukça büyüktür ve yüksek dağ tepeleri ile derin vadiler, bu kesimin en büyük özellikleridir.⁹

Pamir Yaylasının bir kısmının tarihte Çarlık Rusyası tarafından işgal edilmiş olduğu ve kalan kısmının ise Afganistan toprakları içerisinde kaldığı görülür. Afganistan'da tarih boyunca çeşitli Türk boyları yaşamaktadır. Özbekler, Hazarlar, Türkmenler, Beluciler, Cemşidiler, Firuzkariler, Taymaniler, Timuriler, Tatarlar, Kazaklar, Afşarlar, Aymaklar gibi topluluklar bunlardan bazılarıdır. Araştırmaya konu olan Kırgız Türkleri ise Afganistan'ın kuzeyinde bulunan bir bölgede yaşamaktadırlar. Pamir Kırgızları Pamir'i ikiye bölerek, büyük Pamir, küçük Pamir diye adlandırmaktadırlar. Pamir'e zor şartlar altında gidilmektedir. Kırgız Türkleri Afganistan'ın Pamir bölgesine 1917'den sonra yerleşmiştir. Pamir, hayvancılık için en önemli yer olarak bilinir. Pamir yaylasında Kırgızlar hayvancılık ve tarımla geçimlerini sağlıyorlardı. Pamir'deki Kırgızlar kışın, karın az yağdığı bölgelere gelerek yazın da yaylalarda hayatlarını sürdürüyorlar. Pamir'de ulaşım at, öküz ve develerle sağlanıyordu. Afganistan'ın başkenti Kabil'e ancak günler süren yolculukla varılabiliyordu. Ama Afgan halkı yani en yakın Feyzavat kentinde bulunan Tacikler, sık sık Pamir'e ziyaret ve ticaret amaçlı geliyorlardı. Kırgızların ihtiyaçları olan çay, elbiselik kumaş vs. getirerek Kırgızlardan para nadir bulduğundan, koyun, keçi ve öküz alarak gidiyorlardı.¹⁰

Ulupamir köylüleri de 1880 yılında liderleri Pamir Han Hacı Rahman Kul başkanlığında önce Tacikistan Pamiri'nin Murgap Bölgesine (37 yıl burada kaldılar) sonra ise küçük Pamir olarak adlandırılan Afganistan Pamiri'ne indiler. Burada da 25 yıl kalan Hacı Rahman Kul ve obası yakınlığı sebebi ile Çin işgali altında bulunan Türkistan Pamir bölgesine 1942'de geçmişlerse de kısa bir süre sonra da Mao ihtilalinin patlak vermesi nedeniyle geriye dönüp 1979 yılında Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesine kadar bu bölgede kaldılar. Afganistan'ın uğradığı Rus işgali ile tekrar hareketlenen Ulupamirliler Pakistan'a sığınıp 4 yıl boyunca Himalayaların güney eteklerinde kurulu Gilgit şehrindeki bir çadır kentte yaşamak zorunda kalıp ilk üç ay içerisinde yüksek sıcaklık, nem ve düşük irtifa nedeniyle 103, 4 yıl içerisinde ise 272 üye kaybedilmiştir. Gilgit'teki doğal ve toplumsal şartların kendilerine uygun olmadığını tekrar göç hazırlıkları başlayan Ulupamirliler başta ABD olmak üzere bir çok ülkeye yerleşme ihtimalleri varken (ABD'ye müracaatları kısa sürede değerlendirilmiş ve Alaska'da iskan edilmek üzere davet

⁹Bkz...“Dağların Atası: Pamir Yaylası”,
<http://turkish.cri.cn/281/2008/11/27/1s105438.htm>

¹⁰ Bu konuda daha detaylı bilgi için Dursun Kutlu'nun “Pamir Yaylasından Ulupamir Köyüne” başlıklı çalışmaya bakılabilir.

<http://www.turkmedya.com/V1/Pg/detail/NewID/151891/CatID/1/CityCode/65/CityName/Van/TownID/758/VillageID/26193>.

Pamir yaylasındaki Kırgızların yaşamları için bir diğer çalışma olarak ise bkz. Louis Meunier, “The Kyrgyz of The Afghan Pamir”,

<http://www.mikaelstrandberg.com/2011/04/21/the-kyrgyz-of-the-afghan-pamir/>

Turkish Studies

edilmişlerdir.) Türk Büyükelçiliğine müracaat ederek Anadolu'ya gelmek istediklerini belirtmişler ve 1982 yılında 2641 Sayılı kanunla Türkiye'ye gelmişlerdir (Bilgili, 1996:247-248).

Sovyetler Birliği, 1979'da ülkelerini işgal edince Kırgız nüfusun bir kısmı çareyi Afganistan'ı terk etmekte bulur. Kimi komşu ülkelere sığınır kimi de daha uzak memleketlere. Ulupamir Kırgızlarının göç süreci ise bundan 23 yıl öncesine uzanmaktadır. Bir gün hanları Hacı Rahmankul Kul, "Aksakal" adı verilen yaşlılar meclisini toplar. Savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü bir dönemde Aksakallar, Kırgızların yaşaması için göç etmeleri gerektiğine karar verir. Bunun üzerine bir grup Kırgız, komşu ülke Pakistan'a gider. Yaylada yaşayan Kırgızlar, Pakistan'daki sıcak iklime alışamaz. Hatta, 450 Kırgız bu yüzden hayatını kaybeder. Grubun önde gelenleri çözüm olarak Türkiye'ye gitmeyi teklif eder. Aldıkları Türkiye'ye göç kararını Pakistan'daki Türkiye Büyükelçiliği'ne ileterek yardım talebinde bulunurlar. Türkiye'de iktidar, 12 Eylül 1980'de askeri darbe yapan yönetimin elindedir. İslamabad Büyükelçiliği'nden gelen "istek" dönemin devlet başkanı Kenan Evren tarafından 1982 yılında kabul edilir. 1150 Kırgız, Türk uçaklarıyla başlarında hanları Rahmankul'la birlikte Adana'ya getirilir. Sonra Malatya ve Van'ın değişik yerlerine dağıtılır. 1983'te iktidarı devralan Başbakan Turgut Özal tarafından da Van'ın Erciş ilçesi Altındere Köyü'nde inşa edilen konutlara yerleştirilir. Altındere Köyü'nün ismi, Kırgızların isteğiyle Ulupamir olarak değiştirilir daha sonra (Söylemez, 2005). Böylece Kırgızların Van Ulupamir Köy'ündeki yaşamları başlamıştır.¹¹

3.1. Ulupamir Kırgızlarının Demografik Yapısı

Toplumların temel yapıtaşlarından birisi kuşkusuz nüfustur. Çünkü toplum, sosyal ağlarla ve belli amaçlar için bir araya gelmiş insanlardan oluşur (Bkz. Giddens, 2000: 3-7). Nüfus, aynı zamanda toplumlar için insan gücünü ifade ederken, nüfusun nitelikleri ise toplumların gelişmişlik derecesini gösterir. Ayrıca nüfusun coğrafi dağılışı, yaş ve cinsiyet yapısına, mevcut ekonomik olanaklardan sosyal imkanların yeterliliğine, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yaşamsal kolaylıklara, nüfusun eğitim durumundan göçü kapsayan toplumsal hareketlilik göstergelerine kadar pek çok farklı etmen, toplumların sosyolojik açıdan çözümlemesi için önemli göstergelerdir. Bu bağlamdan hareketle Ulupamir Kırgızlarının demografik yapısının betimlenmesi önemli bir göstergedir. Bu nedenle araştırmanın evrenini oluşturan Kırgızların demografik bilgileri ve nitelikleri şu şekildedir.

Tablo 1. Ulupamir Köyü Demografik Dağılımı (Araştırmanın Evreni)

Ulupamir Nüfus Dağılımı	Sayı
Erkek	870
Kadın	852
Toplam	1.722

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2009 verileri¹²

Türkiye İstatistik Kurumu'nun araştırmanın yapıldığı döneme yani 2009 yılına ait demografik verilerine göre Ulupamir Köyü'nde toplam 1722 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 870'ini

¹¹ Ulupamir Kırgızlarının göç süreci hakkında detaylı bilgileri için bu göç sürecini ve Pamir Kırgızlarının hayatını konu alan "Ölmüş Bir Koyunu Değerlendirmenin 37 Yolu /37 Uses for a Dead Sheep" belgeseline bakılabilir. Film İngiliz yönetmen Ben Hopkins tarafından çekilmiştir. Kanada'da yapılan Hot Docs Uluslararası Belgesel Film Festivali'nde ve Britanya'nın önemli belgesel film festivali Britdoc'ta en iyi belgesel film ödülünün sahibi olmuştur.

¹² Araştırmanın verileri 2009 yılı ağustos ayında toplandığından 2009 yılına ait TÜİK verileri kullanılmıştır. Ancak bir fikir vermesi açısından TÜİK 2010 verilerine bakıldığında Ulupamir nüfusunun 1713 düştüğü, erkek sayısının 864, kadın sayısının ise 849'a düştüğü görülmektedir.

Bkz. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>

erkekler oluştururken, kadınlar ise 852 kişi olarak görülmektedir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne geçildiği 2007 yılında köyün toplam nüfusu 1642 kişidir. Erkek nüfusu toplam nüfus içerisinde 827 iken kadın nüfus ise 815 kişidir. 2008 yılına ait nüfus verilerinde ise köyün nüfusu 1.829 kişi olarak görülmektedir. Bu toplam içerisinde erkek nüfus 934 kişi iken kadın nüfus ise 895 kişidir. Sonraki dönemle kıyaslandığında köyden göçün karşımıza çıktığını ifade etmek mümkündür ki köyün karşılaştığı sorunlara Pamir Kırgızlarının verdiği en önemli çözüm yöntemi göç etmek olarak görülmektedir. Son olarak 2010 yılı nüfus verilerinde ise Ulupamir köyü nüfusu 1.713 kişi olarak görünürken bu nüfus içerisinde erkek nüfus sayısı 864, kadın sayısı ise 849'dur.

Tablo 2. Örneklemin Cinsiyet Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Erkek	72	48
Kadın	78	52
Toplam	150	100,0

Tabloda görüldüğü üzere çalışmada kullanılmak üzere örneklem sayısı 150 kişi olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %48'i erkek iken, %52'si kadınlardan oluşmaktadır. Örneklem içerisinde kadın erkek sayısı eşit seçilmesine dikkat edilmiştir.

Tablo 3. Örneklemin Yaş Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
18-25	59	39,3
26-34	27	18,0
35-45	44	29,3
46-60	13	8,7
61 ve üstü	7	4,7
Toplam	150	100,0

Yaş dağılımına bakıldığında köydeki genç nüfusun daha fazla olmasından dolayı örneklemin %39,3'ünün 18-25 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ayrıca yine genç kuşak olarak kabul edebileceğimiz 26-34 yaş aralığı da katılımcıların %18'ini oluşturduğu, orta kuşak olarak kabul ettiğimiz 35-45 yaş aralığının ise katılımcıların %29,3'ünü oluşturduğu görülmektedir. Köydeki genç nüfusun fazla olması ortaya çıkan sorunları ve kaygılarının büyük bir çoğunluğunun "gençler" odaklı ortaya çıktığı söylenebilir. Örneğin yaşlı kuşak "*kültürlerin kaybolmaya başlamasında gençlerin kültürlerine uzak büyümelerinin etkisi*" olduğunu belirtirken, "*gençlerin işsiz olmalarının da geleceklerini bir başka yerde kurmak istemelerinde*" temel rol oynadığı ve "*Türkiye'de başka bir yere yerleştirilme taleplerini dile getirdikleri*" görülmüştür.

Tablo 4. Erciş İlçesi Yaş Dağılımı

Yaş Aralıkları	Sayı	Yüzde
15-34 yaş	55.507	34,95
35-45	16.158	10,17
60 ve üstü	7.842	4,93
Toplam	158.795	158.795

Turkish Studies

Bizim çalışmada kullandığımız yaş aralığı oranları Erciş'in geneline bakıldığında yaklaşık oranları göstermektedir. Erciş'in genç nüfusunun diğer yaş aralıklarına göre yüksek olduğu, yaşlı nüfusun ise %4,93 gibi oldukça düşük bir oran olduğu görülmektedir. Bu verilerin bir diğer ifadesi Erciş bölgesine yaşayan nüfusun genç bir nüfus olduğu gerçeğidir.

Tablo 5. Örneklemenin Medeni Duruma Göre Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Evli	56	37,3
Bekar	92	61,3
Dul	2	1,3
Toplam	150	100,0

Örneklemenin medeni durumuna bakıldığında katılımcıların sadece %37,3 iken bekarların oranı genç nüfusun yüksek olmasına paralel olarak %61,3 olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Van-Erciş'e Bağlı Belde/Köyler Nüfusu Dağılımı – 2009

Yaş	Cinsiyet	Evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi öldü	Toplam
15-19	Erkek	5.263	66	-	-	5.329
	Kadın	4.281	634	1	-	4.916
20-24	Erkek	2.715	651	-	-	3.366
	Kadın	1.516	2.210	4	2	3.732
25-29	Erkek	1.169	2.714	2	1	3.886
	Kadın	672	2.559	3	14	3.248
30-34	Erkek	198	1.910	6	1	2.115
	Kadın	165	1.677	4	21	1.867
35-39	Erkek	69	2.303	4	2	2.378
	Kadın	223	2.063	9	42	2.337
40-44	Erkek	24	1.596	2	3	1.625
	Kadın	72	1.204	3	46	1.325
45-49	Erkek	12	1.412	-	6	1.430
	Kadın	72	1.146	4	97	1.319
50-54	Erkek	5	1.005	2	13	1.025
	Kadın	49	907	3	116	1.075
55-59	Erkek	6	700	2	11	719
	Kadın	34	688	1	142	865
60-64	Erkek	3	582	2	22	609
	Kadın	33	552	-	173	758
65+	Erkek	6	1.066	2	163	1.237
	Kadın	88	586	3	649	1.326
Toplam		16.675	28.231	57	1.524	46.487

Uluşpamir Köyü'ne ait medeni durum istatistiklerinde görüldüğü üzere bekarların oranının evli olanlara kıyasla yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumun oluşmasında genç nüfus oranının yüksek olmasının etkisi olduğu gibi yaşadıkları bölgenin demografik yapısının etkisi de bulunmaktadır. Nitekim yukarıdaki tabloda Erciş'e bağlı belde ve köylerin medeni duruma göre dağılımına bakıldığında genç kuşaklar arasında hem erkek hem de kadın açısından hiç evlenmemiş olanların oranının yüksek olduğu görülmüştür.

Turkish Studies

Tablo 7. Örneklem Grubunun Temel Gelir Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Gurbette İşçilik	14	9,3	9,3
Halı kursu,tarım	3	2,0	2,0
Halıcılık	2	1,3	1,3
Hayvancılık	20	13,3	13,3
Hayvancılık/koruculuk	51	34,0	34,0
Koruculuk	14	9,3	9,3
Koruculuk, hayvancılık, gurbette işçilik	2	1,3	1,3
Koruculuk,hayvancılık,tarım	1	0,7	0,7
Koruculuk,şehir dışına göçler	1	0,7	0,7
Koruculuk,tarım ve gurbette işçilik	3	2,0	2,0
Koruculuk,tarım,hayvancılık	22	14,7	14,7
Tarım	3	2,0	2,0
Tarım ve hayvancılık	7	4,7	4,7
Tarım,hayvancılık,ticaret,şoförlük	2	1,3	1,3
Ticaret,şoförlük	1	0,7	0,7
Cevapsız	4	2,7	2,7
Toplam	150	100,0	100,0

Tablodan anlaşılacağı üzere Ulupamir köyünde en önemli geçim kaynaklarından birisi koruculuktur. Hemen her ailede en az bir korucunun bulunduğu görülen köyde, önemli bir istihdam alanı olduğu görülmektedir. Mülakatlar sırasında katılımcıların da belirttiği üzere buraya özellikle yerleştirilme sebeplerinin “*güvenlik kaygılarından kaynaklandığını*” ve “*bölge güvenliğinin sağlanması hususunda devletin kendilerinin beklentilerinin yüksek olduğunu*” aktarmışlardır. Bu nedenle koruculuğun köyde temel mesleklerden birisi olduğu anlaşılmaktadır.

Ulupamir köyü Kırgızlar, Türkiye’ye yerleştirildiklerinde "koruculuk" hizmetinde görevlendirilmiştir. Köyde koruculuk temelde güvenlik görevi olarak başlamakla birlikte, sonraları güvenliğin ötesinde büyük ölçüde köye istihdam sağlayan bir yapıya dönüşmüştür. 1996 yılında yapılmış olan bir çalışmada o dönemde yaklaşık iki bin nüfuslu bir yerde 130 kişi koruculuk yapmakta ve o dönemki rakamlarla bir korucunun maaşı 10 milyon liraya denk gelmekteydi. Birgili’ye göre bu o dönem için köye her ay bir milyar üç yüz milyon liranın girmesi anlamına gelmektedir ki 1996 yılıyla kıyaslandığında köy açısından önemli bir maddi getiridir. İlk dönemlerde köyde koruculuk iki açıdan dikkat çekmiştir. Birincisi potansiyel bir tehlike olduğu kabul edilen terörist saldırılardan korunma, ikincisi ise istihdam sağlama fonksiyonudur. Bu açıdan hemen hemen her aileden bir kişi korucu olmuştur (Bilgili, 1996: 248-249). Günümüzde köydeki koruculuk faaliyetlerinin ekonomik karşılığına bakıldığında, koruculuğun ekonomik getirisinin eski önemini kaybettiği gözlenmiştir. Özellikle köyün artan nüfusu ile birlikte değişen demografik yapısı ve Türkiye’nin değişmeye başlamış ekonomik yapısı, bu durumun oluşmasında birincil

kaynak olduğu tespit edilmiştir. Emeklilik sonrası maaşın 300 TL'ye kadar düştüğü ve tek geçim kaynağının bu olmasının aileleri zor durumda bırakabildiği görülmektedir. Kuşkusuz genç kuşağın bu mesleği yapmadığı ve gençlerin daha çok büyük şehirlere doğru farklı iş kollarına eğilimleri oldukları görülmüştür.

Tabloda dikkat çeken geçim kaynaklarından ikisi tarım ve hayvancılıktır. Ulupamir köyünün yerleşme alanı, düzeni ve coğrafi koşullarına bakıldığında köyün kuruluş amacında belirtilmesine rağmen tarım yapmaya pek uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Araştırmacıların köyde bulunduğu dönemlerde yapılan gözlemlerde bu durum açıkça tespit edilmiştir. Araziler çoğunlukla engebelidir. Köyde tarım kendi kendine yeterli bile değildir. Köylüler hububatın önemli bir kısmını köy dışından ücretle temin etmektedirler. Burada özellikle gıda ve mutfak ihtiyaçları gözlemlendiğinde sebze, meyve, tahıl gibi temel ihtiyaç maddelerinin Erciş ilçe merkezi ya da Van il merkezinden alındığı, hazır gıda kullanımının ekonomik olarak aile bütçelerinin dengesini daha da sarstığı görülmüştür.

Ulupamir Kırgızları'nın geçmişten bugüne yaptıkları en önemli uğraşlardan birisi de el sanatlarıdır. Bu sanatlardan birisi halı-kilim dokumacılığı iken, diğeri ise deri işlemeciliğidir. Bu iki el sanatında da oldukça başarılı olan Kırgızlar, bu el sanatlarından ekonomik açıdan bir getiri de kazanma amaçlanmakla birlikte ekonomik açıdan pek bir Pazar bulamamaktadır halı kilime. Sümerbank'ın köyde kurduğu halı tezgahında 30 kadar genç kız çalışmakta ve Sümerbank yetkililerinin programlaması dahilinde el halısı dokumaktadırlar.

Ulupamir Köyü'nde kurulan halı dokuma atölyesinde yoğun olarak Hereke Halısı dokunmaktadır. Atölye, 1992 senesinde devlet tarafından köye getirilmiş ve 1992 yılından beri çalışmaktadır. Eskiden dokumalar sıklıkla yapılırken, daha sonraları tek tük dokunmaya başlanmış ve ekonomik açıdan köye getirdiği getiri düşmeye başlamıştır. Kuşkusuz atölyenin daha çok ekonomik açıdan köyde üstlendiği işlev önemli olmakla birlikte Kırgız kadınlarının sosyal ve ekonomik açıdan sosyalleşmeleri bakımından da önemli bir merkezdir. Sosyalleşme süreçlerinde aile dışı alanlar söz konusu olduğunda bu tür fiziki alanların önemli işlevler üstlendiği görülür toplumda. Sosyal, siyasi, ekonomik ve dini işlevler üstelenen bu mekânlar aynı zamanda bireylerin farklı sosyalleşme yönlerine de katkıda bulunurlar. Bu bağlamda Kırgızların köyde sosyalleşmelerini sağlayan en önemli yerlerden birisi de bu atölyedir. Genç kızlar, evli kadınlar fark etmeksizin bütün kadınlara açık olan bu atölyede, 3 haftalık uzman hocalar tarafından işin püf noktaları öğretildikten sonra, Kırgız kadınları halı dokumaya başlamaktadır. Kırgız kadınları, "burada çalışarak maddi olarak ailelerine destek olduklarını" belirtmişken, "kendi emeklerini katabilecekleri bir işte çalıştıkları için de ayrıca memnun olduklarını" ifade etmişlerdir.

Burada daha önce ifade edildiği gibi hem el sanatları hem de bir meslek olarak gelişen bir diğer sektörün dericilik olduğu görülmektedir. Ancak köyde ham deri elde etme gücünün vardır ve bu güçlük köydeki bu işi önemli derecede etkilemektedir. Bu nedenle deri işlemeciliğini bilen gençler zorunlu olarak İstanbul-Zeytinburnu'na çalışmak için göç ediyorlar. Hatta dönemlik çalışanlar olduğu gibi Zeytinburnu'na yerleşenler de vardır. Yaklaşık 100-150 arası Kırgızın uzun süreli ya da kısa dönemlik İstanbul/Zeytinburnuna çalışmaya gittikleri mülakatlardan tespit edilmiştir.¹³

¹³ Burada popüler bir gösterge olması bakımından Cem Yılmaz'ın yönettiği ve oynadığı "G.O.R.A" filminin hapisane sahnesinde Cem Yılmaz Japon sanarak birisinin masasına oturur. Yılmaz'ın tanıştığı kişinin; "Bendeniz Mehmet, Zeytinburnu çocuğuyum. Kazlıçesmede deri atölyesinde çalışıyorum" şeklinde tepki vererek Türk çıkması filmin en ilginç diyaloglarından birisidir. Filmdeki bu şahıs Ulupamir Kırgızlarından göç sonrası Zeytinburnu'na yerleşen üyelerinden birisidir.

Tablo 8. Örneklem Grubunun Hanede Yaşayan Kişi Sayısı Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
İki	3	2,0
Üç	9	6,0
Dört	32	21,3
Beş	23	15,3
Altı ve Üstü	83	55,3
Toplam	150	100,0

Van Ulupamir Kırgızların da dikkat çeken en önemli demografik özelliklerden birisi de nüfus köyde hanelerde oldukça kalabalık sayılarda dağılmış olmasıdır. Birden fazla ailenin aynı çatı altında yaşadıkları görülürken, ankete katılanların %55,3'lük bir çoğunluğu da evde altı ve üstü sayıda kişide olarak yaşadıklarını belirttikleri görülmüştür. Nüfus baskısının önemli bir sorun olduğu köyde, bu soruna bağlı olarak da çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. Ekonomik sorunlar en temel problem iken, konut sorunu, ekilebilir arazi sorunu, eğitim sorunu gibi temel durumlar da gene nüfus yoğunluğuyla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin bu sorunlarla ilgili olarak katılımcılarla mülakatlar sırasında bazı odak noktalar karşımıza çıkmıştır.

Ekonomik sorunları tanımlarken katılımcılar; *“burada en önemli sorunlardan birisi işsizlik aslında. Nüfus kalabalık olunca tarımda hayvancılıktı pek bir karşılık bulamıyor ekonomik olarak. İhtiyaçlara da yetmiyor. O nedenler köyden pek çok kişi gurbete gider İstanbul'a orada bir süre çalışır sonra geri döner”*(Erkek, 21, Bekar, Ticaret) ya da *“az bir gelir var. Yılın ilk çeyreğine bakılırsa daha az gelir. Araziler oluyor, ot falan oluyor o şekilde hayvancılık için temel kaynakları bulmaya çalışıyoruz. Şu son iki yıl kuraklık oldu, genel olarak tarım da eskisi gibi verimli değil, nüfus da her geçen gün artıyor. Nasıl olacak bilmiyorum”*(Erkek, 38, Evli, Çiftçi,) şeklinde aktarmışlardır.

Eğitimle ilgili sorunlar, sosyal ve fiziki çevreyle ilişkili olarak ortaya çıkarken katılımcılar; *“buraya gelen öğretmenler 2-3 yıl çalışıp gidiyorlar. Burada kalmak için idealist olmak gerekir. Adamlar üniversiteden sonra buraya geliyorlar, kolay değil burada kalmak ve yaşamak”*(Erkek, 26, Bekar, İşsiz) ya da *“bazı öğretmenler de hakikaten idealist oluyorlar, ama öğrenci sayıları fazla olduğu için tek başlarına bu idealistlik pek bir işe yaramıyor”*(Kadın, 24, Bekar, Öğrenci) şeklinde düşüncelerini aktarmışlardır. Görüldüğü üzere nüfusun yoğun baskısı dolayısıyla köyde var olan problemlerin gittikçe daha çözülmez bir hal aldığı görülmektedir.

4. İki Farklı Kültürde Ortak Yorumlama Alanları: Sürgünün Ortaklıkları ve Farklılıkları

Sürgün sosyolojisinin temel uygulama alanlarından bahsedilirken, seçilmiş sürgün topluluklar üzerine yapılacak uygulamalı çalışmaların ve ortak ya da farklı noktaların belirlenmesi için de karşılaştırmalı araştırmaların öneminden bahsedilmiştir. Kıyaslamalı çalışmalar, sürgün toplulukların benzer süreçlerini keşfetmesi bakımından sürgün sosyolojisi disiplinine teorik alt yapı hazırlar. Ayrıca farklı süreçleri keşfetmesi bakımından da sürgün süreçlerinde topluluklar arasındaki farklılıkların hangi noktalarda oluştuğu, toplulukların sosyal çevreleriyle ilişkilerinin sürgün sonrası toplumsal hayatta ne kadar belirleyici olduğu gibi sorularına cevap aranır. Çalışmanın bu kısmında da çalışmanın ana çıkış noktası olan Ulupamir Kırgızları ile Karadenizli Türklerin ortak yorumlama alanları değerlendirilmiştir.

Ulupamir Kırgızları iki kimliği bir arada kullanmaktadır. Kendilerini Türkiye vatandaşı olarak tanımlarken, *“Pamir Kırgızları”* olarak da Kırgız kimliklerini ön plana çıkartmaktadırlar.

Turkish Studies

Mülakatlar sırasında yoğun olarak karşımıza çıkan yanıtlar; “Kırgız olarak kimliklerini hala yaşattıkları”(48, Erkek, Korucu); ancak “sürekli bir kültürel kayıpla karşı karşıya olduklarını”(67, Erkek, Evli, Çiftçi.); “Türkiye vatandaşı olmalarından memnuniyet duyduklarını”(22, Kadın, Bekar, Öğrenci); ancak “devletin kendilerini sanki kaderlerine terk ettiklerini”(32, Erkek, Evli, Çiftçi); bu nedenle “zaman zaman Kırgız yanlarının ağır basıp Kırgızistan’a gitmek istediklerini”(Kadın, 39, Evli, Ev Hanımı) aktaran biçimler dikkatimizi çekmiştir. Sürgün toplulukların iki kimlik kullanımları yaygın bir kullanım biçimidir. Özellikle sürekli yaşatılan sürgün hafızası, sürgün sonrası hayatta topluluğu ayakta tutan unsurlardan oluşan bir sosyal ağdır. Aynı olguyu Kırgızistan’da Karadenizli Türkler arasında da görülmüş ve bahsi geçen sosyal ağın gücü tespit edilmiştir.

Buna göre Karadenizli Türkler, kendilerini Kırgızistan vatandaşı olarak tanımlarken aynı zamanda Karadenizli Türk (Türkiye Vatandaşı) olarak da tanımlamaktadır. Örneğin bu konuyla ilişki olarak öncelikle Karadenizli Türklerin tutumlarına bakıldığında sadece Türkiyeliyim ya da sadece Kırgızistanlıyım cevabını verenlerin %3’lerde olduğu görülmüş, “Hem Türkiyeliyim hem de Kırgızistanlıyım” yanıtını verenlerin oranı ise %50’den fazla olmuştur. Burada belirleyici soru “hangi tanımlama sizin için daha uygundur?” şeklinde olmuştur(Sağır, 2010:179). Ulupamir Kırgızları da benzer şekilde kendilerini iki farklı biçimde tanımlarken yapılan anketlerde karşımıza şu sonuçlar çıkmıştır.

Tablo 9. Ulupamir Kırgızlarının Kendilerini Tanımlama Biçimleri

Hangi tanımlama sizin için daha uygundur?	Sayı	Yüzde
Türkiyeliyim	63	43,3
Kırgızistanlıyım	8	5,3
Önce Türkiyeli sonra Kırgızistanlıyım	14	9,3
Önce Kırgızistanlı sonra Türkiyeliyim	21	14
Hem Kırgızistanlı hem Türkiyeliyim	42	28
Toplam	150	100,0

Tabloda görüldüğü üzere Ulupamir Kırgızlarına kendilerini nasıl tanımladıkları sorulduğunda katılımcıların %43,3’ü “Türkiyeliyim” cevabını verdikleri görülmüştür. Karadenizli Türklerin verdikleri cevaplarla aynı oranda olmamakla birlikte Ulupamir Kırgızlarının verdikleri cevaplarda diğer yüksek oran %28 ile “hem Kırgızistanlı hem de Türkiyeliyim” yanıtı olmuştur. Sonuçlara bakıldığında her ne kadar Türkiye’ye kendilerini ait hissetme durumları yüksek olsa da hem Kırgızistanlı hem de Türkiyeli tanımlaması da dikkat çekmiştir. Çalışmada bu tanımlamalarda kuşaklar arası farklılıkların da göze çarptığı görülmüştür. Sonuçlardan anlaşıldığı üzere iki kimlik aynı anda kullanılmaktadır. Burada yeni bir tanımlama biçimi olarak kullanılabilir ve sürgün topluluklarda daha belirgin şekilde çerçevesi çizilebilecek Ulupamir Kırgızlarının kendilerini tanımlama biçimlerini “milliyetçilik” pratiklerinden ya da “etnik” tanımlama biçimlerinden ziyade “kültürel kimlik” merkezli olarak tanımlamak gerekir. Bu aynı zamanda sürgün-kimlik ilişkisinin de tanımlanacağı nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel kimlik-sürgün ilişkisi Türkiye içerisinde yaşayan Balkan göçmenlerini de Kafkaslardan Sovyet Rusya’nın etkisiyle göç eden toplulukları da aynı çerçeve etrafında toplar. Burada kültürel kimlik kavramını nasıl tanımlamak gerektiği sorusu da karşımıza çıkar.

Buna göre her kültürün başka kültürel alanlardan gelen insanlara yabancı görülebilecek olan kendi davranışları vardır. Bu farklılıkların içerisinde inançlar, değerler, adetler ve gelenekler yer alır. Bütün bunları ait olduğu kültürün dışında anlamak mümkün değildir. Böylece her kültürün

Turkish Studies

kendine ait bir kimliği olduğu sonucuna ulaşılır (Giddens, 1993:38). Bu aynı topluluklar içerisinde kültürel davranışlarıyla kendilerini farklı bağlamlara oturtan toplulukların varlığıyla da ilişkilendirilebilir. Bir başka tanımlamada ise kültürel kimlik, “fertleri aşan sosyal bir boyut” olarak betimlenir ve “sosyal bir varlık olarak kabul edilen insanın, farklı özellikleriyle oluşmuş insan toplulukları içerisinde yaşayabilmesi, topluluğu fertte temsil ettirir hale getiren” özellikler toplamı olarak tanımlanır. Böylece fark edilir ki; kültürel kimlik, “ben kimim” den çok “biz kimiz” sorularına denk düşmektedir (Erkal, 1997:398). Asmann da benzer tanımlamaları kullanır ve kültürel kimliğin “tek tek bireyleri biz duygusunda birleştiren bir kimlik duygusu” olduğuna vurgu yapar. Böylece kültürel kimlik, bir kültüre katılımın bilince çıkarılması ya da o kültüre ait olduğunun ilan edilmesi şeklinde karşılık bulacaktır (Asmann, 2001:134). Dolayısıyla kültürel kimliği tanımlayan temel öğelerin geçmişten bugüne taşınan gelenekler, örfler ve inanç farklılıklarından örülü olduğu anlaşılmaktadır.

Ulupamir Kırgızların kültürel yaşam biçimlerinde kuşaklar arası farklılıkların varlığı dikkat çekmektedir. Buna göre birinci kuşak kabul edilecek yaşlılarda Kırgız kimliğine ait öğeler daha belirleyicidir. Örneğin bunları *Kırgızca, Kırgız düğün-ölüm-doğum âdetleri, Kırgız isim koyma gelenekleri* gibi sıralamak mümkündür. Birinci kuşak aynı zamanda göç sürecini doğrudan yaşadığından göç süreciyle ilgili olarak sözlü hafızaları güçlüdür ve Kırgız olma kimliklerini diğer tanımlama biçimlerine göre üstün tutmaktadır. Ancak uzun bir süredir Türkiye’de yaşıyor olmaları, kendilerini “Türkiyeli” olarak tanımlama biçimlerinin de etkilenmeye başladığı görülmektedir. Orta kuşak ise daha çok kendilerini Türkiye’ye ait hissetmekle birlikte özellikle “Kırgız” olduklarında daha fazla vurgu yapmaktadır. Ama bu vurgulamaya karşın “Türkiye’de uzun süredir yaşamalarından dolayı artık Türkiyeli olduklarını, hem bölge şartları hem de yaşlıların ölmelerinden dolayı kültürlerinin yavaş yavaş kaybolduklarını” da ifade ederek Kırgız kimliğinin giderek kaybolduğunu da belirtmişlerdir. Genç kuşaklar ise kendilerini tanımlarken Kırgız kimliğine vurgu yapmakla birlikte daha pragmatik bir yaklaşımla kendilerini tanımladıkları görülmüştür. Bu tanımlamayı yaparken daha çok sosyal çevre şartları ve ekonomik şartlar belirleyici olmaktadır. Örneğin mülakatlar sırasında genç kuşağın bu konudaki tutumlarından bir tanesi araştırmaya şu şekilde yansımıştır: “Kendimi çoğu zaman buraya ait hissediyorum. Ama çoğu zaman ayrımcılık da yapılmıyor değil. Korucu köyü olmamız çok dikkat çekiyor zaten. Birde üstüne üstlük sonradan gelip buraya yerleştirilince o dışlanmayı ister istemez hissediyorsunuz, hatta tek kelimeyle yaşıyorsunuz” (22, Erkek, Bekar, İşsiz).

Görüldüğü üzere tanımlama biçimleri “Türkiyelilik” üzerinden olmakla birlikte Kırgız olmanın verdiği etkinin dışlanma sebebi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca köyün özel durumu yani “korucu köyü” olması da bölgedeki Kürt köyler için dışlanıcı temel öğelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. “Dışlayıcılık”, ekonomik kaygılar ön plana çıktığından ve gelecek baskısı işin içerisine girdiğinde gençlerde daha belirleyici olmaktadır. Özellikle eğitim ve iş unsurları gençlerin kimlik tanımlamalarını ve aitliklerini tanımlama biçimlerini etkilemektedir. Burada genç kuşakların tutumları konusunda ayrıca bir paragraf açmak gerekir. Ekşi’ye (2002:217) göre “genç kuşaklar gittikleri ülkelerin kültürlerinden daha çok ve çabuk etkilenmektedir. Yaşlı kuşak ise eski ülkelerinin kültürel özelliklerini uzun bir süre taşımaya devam ederler. Üstelik yaşlıların kayıpları daha fazladır, geride daha fazla anı, âdet, bağlantı bırakmışlardır aynı zamanda.” Örneğin mülakatların birinde genç bir Kırgız “aslında Kırgız kimliğimizi kısmen yaşatmaya çalıştıklarını” ifade etmişken, “geçim derdine düşmenin kendilerini kimlik ile karınları arasına sıkıştırdığını ve kimliklerinin ikinci plana itildiğini”(Erkek,24, Bekar, Öğrenci) aktarmıştır.

Bir başka tanımla biçimlerinde ise mülakatlarda karşımıza şu noktalar çıkmıştır: “Kendimi Kırgız Türkü olarak tanımlayabilirim ama Türkiyeli olduğumu asla inkar edemem. Dindar olmaya çalışıyorum yerine göre az sayılsa da. Ama çok şükür Müslümanız da.”(Erkek, 27, Bekar, Çiftçi). Kadın katılımcıların bu konudaki değerlendirme biçimleri ise erkeklere göre bazı farklılıklar

Turkish Studies

taşımaktadır. Örneğin katılımcılardan birisi kendilerini tanımlama biçimi ile ilgili olarak; “Doğu’da Türklüğü yaşatmak neyse de sözünü bile edemiyoruz çoğu zaman. Çünkü burası Doğu Anadolu, burada her şey Batı’daki hayattan farklı” (Kadın, 41, Evli, Ev Hanımı) şeklinde aktarmıştır. Bir başka katılımcı kadın ise “hem Türk hem de Kırgız kimliğini kendine göre yaşatabildiğini” (Kadın, 20, Bekar, Öğrenci) aktarmıştır. Bir başka kadın ise “burada bu bölgede etnik bir millet olmak çok zor. Gündelik hayatın her yerinde bir şekilde farklı olduğunuz karşınıza çıkıyor, yani problem yaşıyorsunuz, dışlanıyorsunuz” (Kadın, 36, Evli, Ev Hanımı) şeklinde düşüncesini ifade ederken bir diğeri ise bu durumu “Türkiye içerisinde asimile olmak” (Kadın, 46, Evli, Ev Hanımı) şeklinde yorumlamıştır.

Sürgün sosyolojisi içerisinde asimilasyon kavramının iki yönü vardır. Buna göre en geniş anlamıyla “göçmenlerin yeni geldikleri ülke halkının içinde eriyip, o ülkenin bir parçası olması” (Karpas, 2010:27) manasına gelir. Sürgün topluluklarda özellikle politik bağlamda uygulanan sürgünlerde asimilasyona birebir yaşanır. Amaç zaten topluluktan potansiyel bir tehlike olarak tanımlandığından ondan kurtulmaktadır. Ancak bir de zorunlu sebeplerle ve siyasi baskılarla yer değiştirmek vardır ki bu hareketlilikte de özellikle topluluğun yerleşmek istediği ülke ön plana çıkar. Topluluğun ilk uyum biçimi entegrasyon olarak göze çarpar. Entegrasyon “göçmenlerin değişik bir bütünün içinde yerleşmesi veya onunla bağdaşması, fakat kültürel kişiliğini belirli ölçülerde korumasına imkan veren olgusal bir durum” (Karpas, 2010:27) olarak tanımlanır. Ancak bu tür sürgünler farklı biçimlerde de olsalar “önce entegrasyon ile başlar, ancak genelde asimilasyon ile sonuçlanır” (Karpas, 2010:27). Asimilasyonun süresi ise sosyal, siyasi ve ekonomik çevre şartlarına göre değişir. Burada Kırgız kimliğini tanımlayan araçlar ve Kırgız kimliğinin yaşatılma biçimleri de dikkat çekmektedir. Mülakatlar sırasında katılımcıların birisi “burada kimliğini yaşatamadığını” (Erkek, 22, Bekar, İşsiz) ifade ederken bunun sebebini de “Kırgız olarak faaliyet yapabilecek bir mekanın olmayışı, okulun olmayışı, Televizyonun olmayışı, Radyonun olmayışı” gibi sebeplerle ilişkilendirmektedir. Bir diğeri katılımcı ise “kendi dil, tarih ve kültürel eğitim olmadığı için kimliklerini kaybettiklerini” (Erkek, 26, Bekar, İşsiz,) ifade ederek aynı olguyla ilişkilendirmiştir.

Sürgün topluluklarda kültürün yaşatılması için sürgün hafızası sadece yeterli bir unsur değildir. Aksine bu hafızanın canlı tutulacağı görsel ve yazılı öğelerin de işin içerisine girmesi gerekir. Örneğin Kırgızistan Oş bölgesinde bir sürgün topluluk olan Karadenizli Türkler’in Ulupamir Kırgızları’na göre daha avantajlı bir topluluk oldukları görülmektedir. Özellikle her evde bir uydu anteni ve televizyon bulunması nedeniyle Türkiye televizyon kanallarını çok rahat takip edebilmekte ve geçmişten bugüne taşıdıkları kültürel örüntülerini kuşaklar arasında devam ettirebilmektedirler. Ayrıca Türkiye’de akrabalarının bulunması ve Türkiye’ye gidenlerin Oş’a getirdikleri eşyalarla da bir şekilde bu ilişkinin devam ettiği görülmektedir (Bkz.Sağır, 2010:170-180).

Ulupamir Kırgızları’na baktığımızda özellikle kültürün ve Kırgız kimliğinin yaşatılması konusunda oldukça dezavantajlı bir topluluk olarak göze çarpmaktadırlar. Daha öncede ifade edildiği gibi “kendilerine dönük televizyon yayınlarının olmaması, okulun olmayışı, mekânların olmayışı” gibi sebeplerle kültürlerinin kaybolmayla yüz yüze kaldığı konusunda düşüncelerini aktarmışlardır. Örneğin kendilerine yöneltilen “Türkiye ve dünya ile iletişiminizi nasıl sağlıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplarda; Türkiye ve dünya ile sadece “televizyon” ile iletişim kurduklarını söyleyenlerin oranı %9,1 iken; iletişimlerini “cep telefonu, radyo ve televizyon” ile kurduklarını söyleyenlerin oranı ise %56,9’a çıkmıştır. Bu oranlar dikkat çekmekle birlikte “Kırgız televizyon kanallarını seyredebiliyor musunuz?” sorusuna ankete katılanların %82,5’i “hayır” şeklinde yanıtlamışlardır. Burada kuşkusuz Türkiye ile Kırgızistan arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların önemli etkisi vardır.

Turkish Studies

Kırgızistan bağımsızlığını yeni kazanmış bir ülkedir. Ayrıca Türkiye ile kıyaslandığında Kırgızistan altyapısından üst yapısına hemen her alanda yeni yapılanmaya başlayan bir devlet olduğu göze çarpar. Bazı dönemlerde ortaya çıkan yerel kaynaklı çatışmalar da ülkenin gelişmesini yavaşlatan nedenlerden birisi olarak karşımıza çıkar. Kırgızistan'ın gelişmişlik düzeyiyle ilgili bilgilere bakıldığında ilk olarak ekonomik durumuna değinmek gerekir. Öncelikle Kırgız Som'un döviz olarak karşılık geldiği rakamları Kırgızistan Yatırım ve Kredi Bankası'ndan alınan karşılıklarını vererek değerlendirmeye başlanabilir.

Tablo 10. Kırgızistan Döviz Kurları

Döviz kurları (2011/09/09)				
Para	Rusya		Parasız	
	Satın alma	Satış	Satın alma	Satış
YTL	44,90	45,23	44,80	45,20
EUR	62,40	64,20	61,20	64,30
USD	1,490	1,525	1,490	1,520
KZT	0,297	0,207	0,200	0,213

Kaynak: <http://www.kicb.net/curratess>

Tabloda da görüleceği üzere Kırgız Som'unun diğer paralar karşısındaki değeri oldukça düşüktür. Euro'nun Kırgız Som'u karşısındaki değerinin yüksek olduğu görülürken, Som'un Türk Lirası karşılığının ise Dolar ve Euro ile karşılaştırınca değerinin daha az olduğu görülmektedir. Bu veriler temel olmakla birlikte ekonomik olarak Kırgızistan'ın genel durumuna bakıldığında, Kırgızistan'ın gelirinin oldukça düşük seviyelerde olduğu araştırmalara yansımaktadır. Buna göre araştırmalarda, aylık 50-150 dolar arasında gelirleri olan iş sahiplerine rastlamak mümkün olduğu gibi, Kırgızistan'da kayıt dışı ekonominin de belli bir ağırlığı olduğu ifade edilmektedir. Kırgızistan, Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri içinde en fakir iki ülkesinden birisidir. Özellikle Kırgızistan içerisinde Oş'un da dahil olduğu Güney bölgesi Kuzey bölgesine göre daha fakirdir. Bu noktada Kırgızistan'ın farklı bir gerçekliği dikkatimizi çekmektedir. Kırgızistan hem somut hem de soyut bağlamda Kuzey ve Güney Kırgızistan diye ikili bir sosyal ve ekonomik bölgeye ayrılmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında farklı etmenlerin rol oynadığı görülmekle birlikte, aynı farklılığın tarihi süreçten bugüne kadar süregeldiği görülmektedir. Kırgızistan'da yer alan Kuzey ve Güney farklılığının oluşmasında ilk etmen coğrafi ve fiziki şartlardan dolayı ortaya çıkmıştır. Kırgızistan'ın dağlık ve engebeli yapısı, Bişkek ile Celalabad ve Oş bölgesi arasındaki ulaşımın kopuk olmasına neden olmuş, iki bölge arasındaki bu kopukluk, daha sonra sosyal hayata böyle bir farklılığın yansımaya neden olmuştur (Bkz.Gömeç, 2002; Erdem, 2000; Tika Ülker Raporu-Kırgızistan, 2005; Saray, 1993; Naskali, 2007).

Bahsi geçen bu coğrafi etmen, ayrımı ortaya çıkaran nedenlerin sadece bir yönüdür. Sosyo-ekonomik, kültürel ve tarihi bağlamda da aynı ayrımın dini, etnik ve ekonomik gelişmişlik seviyesine göre ayrıldığı görülmektedir. Kuzey bölgesinin Rusya ve Kazakistan'a yakın olması Bişkek ve çevresinin ekonomik gelişmişlik seviyesinin de yüksek olmasına neden olmuştur. İstihdam alanları, hizmetler, barınma, sağlık gibi pek çok alanda buranın Kırgız vatandaşlarına Güney'e göre daha iyi imkânlar sunduğu görülmektedir. Sanayi sektörü, inşaat sektörü gibi çeşitli alanların da merkezinin de bu bölge olduğu görülmektedir. Bu açıdan güney gölgesinden yoğun bir şekilde göç aldığı görülmektedir. Ayrıca demografik ve ekonomik açıdan da aralarında belirgin bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Bişkek ve çevresinde Rus ve Kazak nüfus yoğunken, Güney bölgesinde Özbek nüfusunun yoğun olduğu, Çinlilerin de yavaş yavaş bölgeye yerleşmeye başladığı görülmektedir. Bölgede sanayi sektörünün olmaması gibi istihdam alanlarının da oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle göç veren bir bölge olması nedeniyle dikkate değerdir. Bu

Turkish Studies

bölgenin kırsal dönüşümünü tamamlayamadığı, Sovyet sonrası üretim birimleri olan fabrikaların kapandığı, tarımsal üretimin de eskisi gibi olmadığı gibi nitelikler taşıdığı görülmektedir (Bkz.Gömeç, 2002; Erdem, 2000; Tika Ülker Raporu-Kırgızistan, 2005; Saray, 1993; Naskali, 2007).

Bütün bu veriler birlikte değerlendirildiğinde Kırgızistan'ın Ulupamir Kırgızları'nın yakından takip edebileceği bir teknolojik ve sosyal ağ oluşturmasının güç olduğu anlaşılacaktır. Ayrıca Ulupamir Kırgızları'nın daha önce de ifade edildiği gibi Afganistan-Pamir bölgesinde göçebe yaşıyor olmaları da Kırgızistan ile aralarındaki fiziki ve sosyal uzaklığın temel göstergelerinden birisidir. Ancak bu gerçekliğe rağmen mülakatlar sırasında katılımcıların bir çoğu "*Kırgızistan'ı atalarının ve dedelerinin yurdu*"(Kadın, 32, Evli, Ev Hanımı,) ya da "*dillerinin konuşulduğu, Kırgız kültürünün yaşatıldığı yer*"(45, Erkek, Korucu, Evli) olarak betimledikleri görülmüş, kimi katılımcılar da "*bir yarılarının aslında Kırgızistan'da*"(68, Erkek, Evli, Emekli,) olduklarını vurgulayarak Pamir bölgesine pek bir atıfta bulunmamıştır. Aynı şekilde bir diğer katılımcı ise "*doğmadığım, büyümediğim ve de vatandaşı olmadığım bir yer. Sadece hayallerimle bağlandığım atayurdu olarak benimseyebiliyorum*"(Kadın, 32, Evli, Ev Hanımı) şeklinde düşüncesini aktarmıştır. Bir başka katılımcı ise mülakat sırasında Kırgızistan ile ilişkili düşüncesini şu şekilde aktarmıştır:

"Kırgızistan'ı açıkçası hiç görmedim. Ama elime geçen ilk fırsatta gitmeyi çok istiyorum. Orada buradaki gibi dışlanmayacağımı düşünüyorum. Dışlanmak derken Türkiye geneli için değil, burası yaşadığımız yer için söylüyorum. Hissi olarak oranın vatanım olduğunu biliyorum, her ne kadar Pamir'den gelsek de Kırgızistan'a ait olduğumu biliyorum. Atalarımın toprakları, kökenlerim aynı zamanda. Sırf bu yüzden temelli gidemesem de bir defa da olsa gitmeyi, oraları görmeyi çok istiyorum"(Kadın, 18, Bekar, Öğrenci).

Burada özellikle kendini tanımlama biçimlerine yoğunlaşmamız çalışmanın üst başlığını oluşturan "Sürgün Sosyolojisi" bağlamıyla ilişkilidir. Özellikle küçük bir topluluğun sürgün sonrası-isteğe bağlı ya da istek dışı- yerleştiği toplum içerisinde özgün yapı ve değerlerini ne derece koruyabildiği, değişimi kabul veya reddetme düzeyi, kültürlerarası iletişim, savunma mekanizmaları, kendilerini tanımlama biçimlerini sorgulamak ve belirlemek önemlidir. Ayrıca sürgünün sosyal yapı çözümlemesinde göçmenlerin "*kendilerini tanımlama biçimleri*" temel belirleyici öğeler olmaktadır. Burada topluluğun iki türlü tanımlanma biçimlerine de dikkat çekmek gerekir. Özellikle sürgün topluluklarda *kendi içinden tanımlamalar* önemli olduğu gibi *dışarıdan yapılan tanımlamalar* da önemlidir. İçeriden yapılan tanımlamalar, topluluk üyeleri arasındaki sosyal ağın niteliğini tanımlaması açısından önemlidir. Dışarıdan tanımlama ise topluluğun içinde yaşadığı sosyal ve fiziki çevreye uyumunu ve bütünleşmesini değerlendirmesi açısından önemlidir. Burada şu noktaya da dikkat çekmek gerekir ki sürgünler kişilere farklı etnik, kültürel ve dini tanımlama biçimlerini ortaya çıkarabilmektedir. Yerleştikleri yerlerde yaşamaya başlayan göçmenler burada oluşturdukları sosyal ağlarla kimlik süreçlerini yeniden yapılandırmaktadırlar. Belirleyici olan temel öğeler sürgün süreci üzerine kurulan sözlü tarih ve kolektif bellektir. Bu bağlamda kopuş süreci hafızada kaydedilir, nesilden nesile aktarılarak da kimliğin ve kendini tanımlama biçiminin başat öğesi olur. Burada sürgün sonrası oluşturulan kolektif hafıza hakkında da bir değerlendirme yapmakta fayda vardır.

Kolektif bellek her zaman sosyal olarak çerçevelenmiştir, çünkü sosyal gruplar, neyin hatırlanmaya değer olduğunu ve nasıl hatırlanmaya değer olduğunu ve nasıl hatırlanacağını belirlemektedir. Bireyler geçmişi, sosyal hafızanın çerçevesine dayanarak hatırlarlar. Nitekim Hallbawachs'a göre olaylar içinde bireyler olarak var olsak da onları kolektif olarak hatırlarız ve fikirlerimiz, bu gurupta doğar ve düşünce tarzımı da gruplarımızla ilişki içindedir (Akt. Akyol, 2010: 30-31). Burada geçmişten devralınan hatıralar da oldukça önemli araçlardır. Bir kişiden

Turkish Studies

diğerine aktarılırken, farklılık gösteren bireysel hatıralar yavaş yavaş kolektif belleği oluşturan bir anlayış içinde ortak şekil almaktadır. Diğer bir deyişle bireysel hatıralar, idealize edilmiş bir şekle indirgenmektedir. Böyle oluşan hatıraların bireysel hatıraların içine oturduğu sosyal çerçeveleri sağlamaktadır. Bu çerçeve kolektif bellek oluşumu sırasında bireysel hatıraların uyum sağladığı bir yapı olarak algılanabilir (Halbwachs, 1980:106). Böylece hafıza kendimi tanımlamanın bir aracı olurken kültürel belleğin canlı tutulması için de bir araca dönüşmektedir. Patric Hutton'un (1993: 17) da ifade ettiği şekilde “geçmiş, yaşayan hafızada tutulduğu sürece var olmaya devam etmekte ve geçmişin hatırlanması bugünkü ihtiyaçları karşıladığı sürece” devam etmektedir. Sürgün süreçlerinde diasporik kimlik böylece ayakta kalır, kimliği yaşatır ve ataların yurduna olan özlemlerini yansıtır. Aynı zamanda sosyal çevreyle de birleşince gelecek üzerine üstünlük kurmaktadır. Gelecek üzerindeki baskıyı ise yaşanan yerden eski topraklara geri dönme ya da daha yaşanılabilir yerlere göç etme düşüncelerinde yansımaları bulmak mümkündür.

Örneğin Karadenizli Türklerin bu konuda tutumlarını bakılacak olursa dikkat çeken ilk durum “Türkiye’ye göç etme” isteğinin öncelikli olarak topluluk tarafından dillendirildiğinin görülmesi olmuştur. Karadenizli Türkler Türkiye ile olan bağlarını sürekli canlı tutmaktadırlar. Bu bağlamda “eskiden olsa kimsenin birbirinden doğru düzgün haberi olmadığından” bahseden Karadenizli Türkler, “Talas bölgesine bile yaşayan Karadenizli Türklerle kaynaştıklarını, kendileri hakkında yapılan programlarla Türkiye’nin kendilerinden haberdar olduğunu” aktarmışlardır. Böylece eskiden az da olsa Türkiye’ye yerleşme ümidinin Türkiye’deki yetkililerin kendileriyle ilgilenmeye başlamalarıyla birlikte şimdilerde daha güçlü hissetmektedirler. Ancak bu noktada kuşaklar arasında belirgin paradigma farklılıklarının ve çatışmaların olduğu görülmektedir. Orta yaşın üstündekilerin topraklarını terk etme ile yeni bir ülkeye yerleşme arasındaki tedirginlikleri belirleyici rol oynamaktadır. Bunda kuşkusuz alıştıkları bir hayatı terk etmenin verdiği bir tedirginlik etkili olmaktadır. Yaşlı jenerasyonun, değişen dünyada pek fazla talepleri olmamasının da bu duruma etki ettiği varsayılabilir. Gençler ve orta yaştakilerin durumu yaşlılardan farklıdır; çünkü gençler hem iş-egitim hem de teknoloji bağlamında alternatiflerinin olacağı, orta yaştakilerin ise daha rahat bir yaşama fırsatları bulabilecekleri bir hayat beklentisi içindedirler (Sağır, 2010:168-169). Ulupamir Kırgızlarının bu konudaki tutumlarına bakılığında ise Karadenizli Türklerle benzer duygulara sahip olmakla birlikte belirgin farklılıkların olduğu da gözlenmiştir. Örneğin Ulupamir Kırgızları’na yöneltilen “Kırgızistan’a dönmek istiyorum” önermesine verilen cevaplar aşağıda görüldüğü gibidir.

Tablo 11. Kırgızistan’a Yerleşmek İsteme Durumu

Kırgızistan’a dönmek istiyorum.	Sayı	Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	43	28,7
Katılıyorum	29	19,3
Kararsızım	27	18,0
Katılmıyorum	41	27,3
Kesinlikle Katılmıyorum	10	6,7
Toplam	150	100,0

Sonuçlarda dikkat çeken oranlara bakıldığında Kırgızistan’a dönmek isteyenlerin oranı “kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum” diyenlerle birlikte toplamda katılımcıların %48 gibi hemen hemen yarısına denk gelmektedir. Ancak bu yüksek orana rağmen “kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum” diyenlerin oranı ise %34’lerde kalmıştır. Bu konuda kafası karışık olanların oranı ise %18 gibi küçümsenmeyecek bir orandır. Sonuçlardan anlaşılacağı üzere Kırgızistan’a gitmek isteyenlerin oranı yüksek olmakla birlikte kararsızların varlığı da sonuçlarla ilgili yapılacak

değerlendirmeleri etkilemektedir. Ulupamir Kırgızları'nın bu taleplerindeki en belirgin sebep yaşadıkları ekonomik ve sosyal sorunlardır. Karadenizli Türkler ile kıyaslandığında “*Ulupamir Kırgızlarının göç sürecinin 25 yıl gibi yakın bir tarihsel geçmişe sahip olması, yerleştirildikleri bölgenin etnik durumu, korucu köyü olarak bölgede güvenlik güçlerine yardım etmeleri*” ve son olarak ise “*sosyo-ekonomik sorunlardan dolayı(Arazi azlığı, nüfus, susuzluk, terör, işsizlik gibi)*” yaşadıkları yerden tamamen ayrılmak istemektedir. Karadenizli Türkler’de görülen kuşaklar arası farklar, Pamir Kırgızlarında ortadan kalkmıştır.

5. Türkiye’ye Dair Son Bir Değerlendirme

1980 sonrası Türkiye’ye yerleştiklerinde Pamir’de yaşadıkları sosyo-psikolojik ve fiziki baskılardan kurtularak “Kırgız” olmayı devam ettirmeyi arzuladılar. Liderleri Rahman Kul önderliğinde Türkiye’den ve Amerika’dan yerleşme talebi isteyen, her ikisi de talebi kabul ettiğinde Türkiye’ye yerleşmeyi seçen Kırgızlar, “inanç, din, kültür, gelenek” gibi olguların Türkiye’de daha kolay yaşatılabileceğini düşünmüşlerdi. Liderleri Rahman Kul ölürken vasiyetinde “Türklüğünüzü unutmayın, geleneğini unutmayın, dininizi unutmayın” şeklindeki vasiyetiyle de bu durumu açıkça dile getirmiştir. Kültür kuşkusuz bir toplumun kimliğini şekillendiren en temel olgular toplamıdır. Değerlerden geleneğe, dinden siyasete, tutumlardan algılamalara kadar pek çok sosyal süreçlerin toplamı kültürü yansıttığı gibi bir toplumun inşa etmenin de temel yapı taşları olarak durmaktadır. Bu bağlamda durağan bir toplum için kültür önemlidir ve bu önem göç eden topluluklar söz konusu olduğunda iki katına çıkmaktadır.

Çalışmanın vurguladığı temel noktalardan birisi “sürgün” kavramının içeriğinden yola çıkarak sürgün sosyolojisi disiplini içerisinde sürgünleri “isteğe bağlı” ve “istek dışı” olarak iki bağlamda incelenebileceğine yaptığı vurgudur. Nitekim çalışmada incelenen Ulupamir Kırgızları, isteğe bağlı olarak yaşadıkları bölgeden ayrılarak Türkiye’ye yerleşmişler ve bu yerleşmelerinde Pamir bölgesine yaşadıkları baskının önemli bir etkisi olmuştur. Aynı şekilde çalışmada bazı kavramları detaylandırmak için kıyaslamalı bir örneklendirme olarak verilen Karadenizli Türkler topluluğu da Sovyet Rusya’nın zorunlu olarak göç ettirdiği sürgün topluluklarından birisidir. Bu süreçler değerlendirilirken sürgün sosyolojisine kuramsal bir zemin hazırlaması bakımından ortaklıkların ve farklılıkların dile getirildiği görülmüştür.

Ulupamir Kırgızlarını ön plana çıkartan ve uygulamalı bir çalışmanın konusu yapan temel nokta farklı bir etnik ve kültürel kimliğe sahip olarak Kürt köyleriyle bir arada yaşıyor olmalarıdır. Çalışmayı önemli kılan temel özellik de burada karşımıza çıkmaktadır. Hem isteğe bağlı sürgünle gelmeleri hem de daha sonra yerleştirildikleri bölgede devlet tarafından güvenliği sağlama amacıyla “korucu” olarak kullanılmaları ve sonraki süreçlerde bu durumdan kaynaklanan problemler, topluluğu çalışma açısından önemli kılmaktadır. Çalışmada ulaşılan sonuçları birkaç başlıkta sıralamak mümkündür:

- Ulupamir Kırgızları bir sürgün topluluk olarak kabul edilmiştir. Çünkü sürgün topluluklarının temel özelliklerini taşımaktadırlar. Özellikle geldikleri ülkeden kaçış sebepleri, Türkiye’de ise yerleştirildikleri bölge dikkate alındığında ve kültürlerini yaşatmak için yoğun bir çaba harcarken “Kırgız” olma kimliklerine yaptıkları vurgularla tipik bir sürgün topluluk olma özelliğine sahiptirler.
- Türkiye’ye yerleşmeleri üzerinden 25 yıl geçmesine rağmen topluluğun kültürlerini yaşatmak için kaygılanmaya başlaması, sürgün toplulukların bir diğer özelliği olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle kuşaklar arasındaki farklılıklar, kuşaklar arası kültür akışının kesintiye uğraması gibi sebepler bu kültürel kaybın temel sebepleri olarak çalışmaya yansımıştır.

Turkish Studies

- Ulupamir Kırgızlarının ekonomik sorunlarının nüfus baskısıyla da giderek arttığı, kendilerine yetemedikleri görülmekte ve bölgede yaşam kalitesi bakımından yoksun bir topluluk olarak karşımıza çıkmıştır. Sürgün toplulukların en belirgin özelliklerinden birisi olarak karşımıza çıkan sosyo-ekonomik yaşamdan kopukluk Ulupamir Kırgızlarında da kendisini göstermiştir.
- Ulupamir Kırgızlarının Batı'ya doğru göç etme düşüncelerinin giderek yaygınlaştığı, özellikle gençlerin geleceklerini güvence altına alınması için başka bir yere yerleşmeyi arzuladıklarını ifade etmişlerdir. Gençlerde ise yoğun bir şekilde Kırgızistan'a gitme fikrinin bölgedeki dışlanmışlığa paralel olarak güçlendiği görülmüştür.
- Ulupamir Kırgızları kendilerini Türkiye vatandaşı tanımlamakla ve devlete olan güvenlerini ifade etmelerine karşı bölgenin kendine özgü yapısından dolayı devletin kendilerini kaderlerine terk ettiklerini de belirtmişlerdir.

Çalışma bir bütün olarak değerlendirildiğinde Ulupamir Kırgızları kimlikleri ve sosyo-ekonomik şartlarından dolayı araştırılmaya değer bir topluluktur. Uzun bir süre Kürt köyleri arasında "korucu" olarak çalışmalarından dolayı fiziki ve sosyal bir baskı altında yaşarken, bir taraftan da kimlik ve kültürlerini sıkıştıkları dar bir alanda yaşatmaya çalışmaktadırlar. Bu çalışma Ulupamir Kırgızları'nın bu çabasını geniş bir alana duyuracak olması bakımından literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKYOL, Esra Demirci (2010), **Sınırdaki Kimlikler: Türkiye'ye İlhak Sürecinde Hatay**, Libra Yayıncılık, İstanbul.
- ALUND, Aleksandra (1996), "Ethnicity, Identity and Belonging", Editörler: GUSTAVSA Sverker ve Leif Lewin, **The Future of Naiton State, Essay on Cultural Pluralism and Political Integration**, Routledge 2 Park Suquare Milton Park, Abingdon.
- ANA BRİTANNİCA, "Sürgün", C.XX, İstanbul.
- ARSLAN, H. Çetin (2001), **Türk Akıncı Beyleri ve Balkanların İmarına Katkıları (1300-1451)**, T.C. Kültür Bakanlığı, Sistem Ofset Basın, Yayın, Ankara.
- ASSMANN, Jan (2001), **Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik**, Çev., Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BİLGİLİ, Ahmet (1996), "Bir Dış İskan Uygulamasının Sosyolojik Çözümlemesi: Ulupamir Örneği", **Bilig Dergisi**, sayı 2, ss.247-254.
- BUZ, Sema (2004), **Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul- Mültecilik**, SGDD Yayınları, Ankara.
- CASTLES, Miller ve Mark J. MILLER (2008), **Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, Çev., Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DEVELİOĞLU, Ferit (2007), **Osmanlıca Türkçe Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- EKŞİ, Aysel (2002), "Sığınmacı ve Göçmenlerde Psikopatoloji", **Türk Psikiyatri Dergisi**, 13(3), ss.215,221.
- ERDEM, Mustafa (2000), **Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları**, ASAM Yayınları, Ankara.

- ERKAL, Mustafa ve Burhan BALOĞLU, Filiz BALOĞLU (1997), **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (1993), **Sociology**, Politiy Press, Oxford.
- GIDDENS, Anthony (2008), **Sosyoloji**, Haz. Hüseyin Özel vev Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- GÖMEÇ, Sadettin (2002), **Kırgız Türkleri(Tarihte ve Günümüzde)**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- HALBWACHS, Maurice (1980), **The Collective Memory**, çev: Francis J. Ditter Jr-Vida Yazdı Ditter, HARper Colophon Books, New York.
- HUTTON, Patrick (1993), **History as an Art of Memory**, University Press of New England, Hannover.
- KARPAT, Kemal (2010), **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KARPAT, Kemal H. (2003), **Osmanlı Nüfusu(1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Çev., Bahadır Tırnakçı, Ankara.
- MEYDAN LAROUSSE BÜYÜK LÜGAT VE ANSİKLOPEDİ**, "Sürgün", C.XI, İstanbul, 1973.
- NASKALİ, Emine Gürsoy ve Liaisan Şahin (2007), **Stalin ve Türk Dünyası**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (2004), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ROSE, Peter I. (1993), "Exile, Ethnicity, and the Politics of Rescue", **Sociological Forum**, Vol. 8, No: 1, ss.5-24.
- SAĞIR, Adem (2010), **Sosyal ve Tarihsel Bağlamda Oş/Kırgızistan'a Sürgün Edilen Batumlu Türklerin Sosyal Yapısı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- SARAY, Mehmet (1993), **Kırgız Türkleri Tarihi**, Nesil Yayınları, İstanbul.
- SAYDAM, Abdullah (1997), **Kırım ve Kafkas Göçleri(1856-1876)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SÖYLEMEZ, Haşim (2005), "Van'ın Kırgızları AB Yolunda", **Aksiyon Dergisi**, Sayı:558.
- TEKELİ, İlhan (2008), **Göç ve Ötesi**, Tarif Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TİKA ÜLKE RAPORU – KIRGIZİSTAN** (2005), Haz., Selda ÖZDENOĞLU, no: 31, Ankara.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ**, "Sürgün", C.XXX, Ankara, 1980.
- TÜRKÇE SÖZLÜK**, "Sürgün", C.II, Ankara, 1983.
- URAL, Ayhan ve İbrahim KILIÇ (2006), **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- YÜRÜKEL, Sefa M. (2004), **Batı Tarihinde İnsanlık Suçları**, Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.